

**A KÜLÖNBÖZŐ TÍPUSÚ ÜZEMEK
JÖVEDELMÉT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK
VIZSGÁLATA ÉS NEMZETKÖZI
ÖSSZEHASONLÍTÁSA**

**Budapest
2010**

Kiadja:

az Agrárgazdasági Kutató Intézet

Főigazgató:

Udovecz Gábor

Szerkesztőbizottság:

Biró Szabolcs, Juhász Anikó, Kapronczai István,
Kemény Gábor, Mihók Zsolt (titkár), Popp József,
Potori Norbert, Udovecz Gábor

Készült:

a Gazdaságelemzési és Vidékfejlesztési Igazgatóság
Vállalkozáselemzési Osztályán

Szerkesztette:

Pesti Csaba
Keszthelyi Szilárd

Szerzők:

Pesti Csaba
Keszthelyi Szilárd
Barkaszi Levente
Kárpáti Andrea
Szecső Marianna
Korondiné Dobolyi Emese
Suga Gábor
Kis-Csatári Eszter

Opponensek:

Dorgai László
Kovács Gábor

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	5
2. Adatbázis, módszer	7
3. Eredmények	11
3.1. Szántóföldi növénytermesztő gazdaságok	11
3.1.1. A sikeres és a sikertelen gazdaságok összehasonlítása	11
3.1.2. Az üzemméret és a földminőség szerepe	13
3.1.3. Nemzetközi összehasonlítás	15
3.2. Zöldségtermesztők	17
3.2.1. A sikeres és a sikertelen gazdaságok összehasonlítása	17
3.2.2. Nemzetközi összehasonlítás	18
3.3. Szőlő- és bortermelő gazdaságok	21
3.3.1. A sikeres és a sikertelen gazdaságok összehasonlítása	22
3.3.2. Nemzetközi összehasonlítás	24
3.4. Gyümölcstermelő gazdaságok	27
3.4.1. A sikeres és a sikertelen gazdaságok összehasonlítása	29
3.4.2. Nemzetközi összehasonlítás	31
3.5. Tejtermelő gazdaságok	33
3.5.1. A sikeres és a sikertelen gazdaságok összehasonlítása	34
3.5.2. Nemzetközi összehasonlítás	36
3.6. Sertéstartók	39
3.6.1. A sikeres és a sikertelen gazdaságok összehasonlítása	40
3.6.2. Nemzetközi összehasonlítás	41
3.7. Baromfitartók	44
3.7.1. A sikeres és a sikertelen gazdaságok összehasonlítása	45
3.8. Vegyes típusú gazdaságok	48
3.8.1. A sikeres és a sikertelen egyéni vegyes gazdaságok összehasonlítása	48
3.8.2. A sikeres és a sikertelen társas vegyes gazdaságok összehasonlítása	49
3.9. Általános megállapítások	50
4. Összefoglalás	53
Irodalomjegyzék	57
Táblázatok jegyzéke	59
Ábrák jegyzéke	61
Mellékletek	63

1. Bevezetés

Európai Uniós csatlakozásunk jelentősen megváltoztatta, átrendezte a különböző típusú mezőgazdasági vállalkozások jövedelmezőségét. Tevékenységi irányonként vizsgálva jól nyomon követhetők az egységes piac nyertesei, illetve vesztesei. Ugyanakkor az átlagok elrejtik az azonos csoportban lévő üzemek egyre növekvő mértékű jövedelem szórását. A versenyképesség növelésének egyik lehetséges útja, hogy feltárjuk azokat a tényezőket, amelyek kiemelnek egy szűkebb üzemcsoportot a hasonló adottságokkal rendelkező üzemek közül. Fontos tisztázni és tisztán látni, hogy piaci (nemzetközi) versenytársainkhoz képest hogyan állnak termelőink. Az okok nyilván sokrétűek, összetettek, bízunk benne, hogy a teszüzemi rendszer adatai alapján elvégzett vizsgálatok feltárásukhoz hozzásegítenek.

Hipotézisek:

1. A magyar üzemek legjobb 25%-a jövedelmezőbb gazdálkodást folytat, mint a hasonló típusú átlagos EU-15-beli gazdaságok.
2. Még az EU-15-tel azonos támogatási szint esetén is jelentős lenne a hazai üzemek jövedelemhátránya.
3. A termelési intenzitás növelése (nagyobb vetőmag, műtrágya és növényvédőszer ráfordítás) nagyobb jövedelmezőséget eredményez.
4. A gyengébb földminőségű területeken az intenzitás növelésének kisebb hatása van a jövedelmezőségre, mint a jobb minőségű területeken.
5. Több termelési típusnál jelentős költséghátrányunk van.
6. A jövedelmezőbb gazdaságok vezetői magasabb képzettségi szinttel rendelkeznek.

Célkitűzések, kérdésfeltevések:

1. Milyen tényezők különböztetik meg a sikeres, tartósan jövedelmező üzemeket a sikertelen gazdaságoktól?
2. A hasonló típusú EU-15-beli üzemekhez képest hol jelentkezik a hazai üzemek lemaradása? Alacsonyabb termelői árak? Magasabb költségek? Elmaradt beruházások?

Az elemzés során üzemi szempontú megközelítést követünk, a sikeres gazdálkodás tényezőit külön-külön vizsgáljuk a következő üzemtípusoknál¹:

- szántóföldi növénytermesztők;
- zöldségtermesztők;
- szőlőtermesztők;
- gyümölcsstermesztők;
- tejtermelők;
- sertéstartók;
- baromfitartók;
- vegyes gazdaságok.

¹ Az üzemtipológiát a Bizottság 85/377/EEC döntése hozta létre annak érdekében, hogy a mezőgazdasági üzemek termelési szerkezetének és pénzügyi adatainak az elemzését homogén üzemcsoportok (tevékenységi irány és üzemméret szerint) létrehozásával megkönnyítse. Az elemzésünkben szereplő üzemtípusokat a Bizottság „*Tipológiai kézikönyve*” (Luxemburg, 2003. május) alapján határoztuk meg. Jelen kutatás során a teszüzemek eredményeiről szóló kiadványban szereplő típusoknál részletesebb tipológiát alkalmaztunk, pl. az ültetvényes gazdálkodókat szőlőtermesztőkre és gyümölcsstermesztőkre osztottuk.

A megközelítés előnye, hogy némi kompromisszum árán nemzetközi összehasonlításokra is lehetőséget ad, és olyan mikroökonómiai, pénzügyi-számviteli összefüggések vizsgálhatók, melyre pusztán az ágazatok vizsgálata nem nyújt lehetőséget. Hátránya, hogy még a specializált üzemsoportok (pl. sertéstartók, baromfitartók) sem rendelkeznek homogén termelési szerkezettel, tehát az egyes üzemsoportok adatai nem egyeznek meg teljesen a hozzájuk kapcsolódó ágazatok adataival.

A kutatás során nem célunk az egyes üzemtípusok ágazatainak elemzése és a termékpályák alapanyag-termelésen kívül eső szakaszainak részletes vizsgálata, **kutatásunkat a számszerűsíthető üzemi szintű adatok elemzésére korlátozzuk**. Nem szerepelnek vizsgálatunkban azok a technológiai elemek (pl. szántás nélküli talajművelés, biológiai növényvédelem, lassú lebomlású műtrágyák), amelyek egyes üzemek jövedelmét nagyban befolyásolhatják, ugyanakkor adatbázisunkban nem számszerűsíthetők.

2. Adatbázis, módszer

A kutatás arra keresi a választ, hogy melyek azok a – részben a döntéshozó által befolyásolható – tényezők, amelyek a jövedelmezőségre a legnagyobb hatást gyakorolják. Áttekintjük a legjobban és a legrosszabbul gazdálkodó üzemek sajátosságait, és megpróbáljuk felderíteni a sikeres gazdálkodás okai közül azokat, amelyek az üzemek pénzügyi adataival és termelési szerkezetével számszerűsíthetők. Mind az átlagos, mind a sikeres hazai üzemeket összevetjük más EU-tagországok hasonló termelési szerkezetű gazdaságaival, és megvizsgáljuk, hogy milyen területeken vannak a hazai gazdálkodóknak lemaradásaik vagy versenyelőnyeik.

A bevezetésben meghatározott nyolc üzemtípust azonos módszertan szerint vizsgáltuk. Néhány üzemtípus termelési szerkezetében egy ágazat a meghatározó (tejtermelők, baromfitartók, sertéstartók, szőlőtermesztők), míg a többi típusnál egy-egy üzem jellemzően több ágazattal rendelkezik. Ez a nemzetközi összehasonlításban nehézségeket okozhat, mivel az üzemtípusok termelési szerkezete országonként különbözhet, főleg a zöldségtermesztő, a gyümölcstermesztő és a vegyes típusú gazdaságoknál.

A **növénytermesztő gazdaságoknak** meghatározó szerep jut a hazai mezőgazdasági termelésben (1. táblázat). Itt találjuk az üzemek csaknem 40%-át, ezek a gazdaságok használják a földterület 60%-át, és állítják elő a bruttó termelési érték több mint harmadát. Specializáltságukat jól jellemzi az alacsony számosállat hányad.

A másik kiemelkedő és igen heterogén üzemszempont a **vegyes üzemeké**, melyek közül a mezőgazdasági termelésben a társas gazdaságok játszanak jelentősebb szerepet. Ebbe a kategóriába sorolható az árutermelő gazdaságok 26%-a, ezek az üzemek gazdálkodnak a földterület negyedén, ők állítják elő a bruttó termelési érték negyedét és náluk található az állatlétszám harmada. A társas vegyes gazdaságok száma ugyan elenyésző, gazdasági súlyuk azonban kiemelkedő jelentőségű, az összes termelési érték 20%-át állítják elő.

A **specializált állattenyésztő gazdaságok** szerepe a többéves kedvezőtlen trend eredményeként egyre csökken. Csupán minden tizedik gazdaság sorolható ide, s az összes bruttó termelési értékhez alig 22%-kal járulnak hozzá. Az egyéni állattartó gazdaságok állatlétszáma és bruttó termelési értéke jóval elmarad a társas gazdaságok ugyanezen adataitól, főként a sertés- és baromfitartók esetében.

A **zöldségtermesztő** és ültetvényes gazdaságok (**szőlő és gyümölcs**) száma ugyan magas, az üzemek közel ötöde tartozik ide, a bruttó termelési értékhez való hozzájárulásuk mégis 10% alatt marad. Ez jól mutatja a hazai zöldség-gyümölcs szektor visszaszorulását.

1. táblázat

A vizsgált üzemtípusok szerepe a hazai mezőgazdasági termelésben²

Tevékenységi irány	Üzemszám (db)		Mezőgazdasági terület (ha)		Szamosállat (db)		Bruttó termelési érték (Mrd Ft)	
	Egyéni	Társas	Egyéni	Társas	Egyéni	Társas	Egyéni	Társas
Növénytermesztők	31 665	2 611	1 175 576	1 178 855	76 480	49 841	364,8	429,7
Zöldségtermesztők	4 561	254	18 717	9 765	3 616	279	54,6	49,3
Szőlőtermesztők	5 922	363	37 382	12 034	2 720	322	30,5	20,3
Gyümölcstermesztők	5 265	488	45 151	27 591	2 731	221	27,2	28,1
Tejtermelők	4 923	220	57 166	105 814	79 192	120 905	37,3	95,5
Sertéstartók	1 488	246	5 089	16 514	32 925	375 046	12,0	123,9
Baromfitartók	1 407	342	2 928	4 338	121 546	318 446	47,5	141,1
Vegyes gazdaságok	21 771	679	316 898	703 272	190 909	479 233	141,7	421,2
Egyéb üzemtípusok	4 371	492	91 290	119 086	74 315	62 441	30,3	68,5
Összesen	81 373	5 695	1 750 197	2 177 267	584 434	1 406 736	745,9	1377,6

Forrás: GSZÖ 2007, FADN alapján saját számítás

2. táblázat

A vizsgált üzemtípusok aránya a hazai mezőgazdasági termelésben

Tevékenységi irány	Üzemszám		Mezőgazdasági terület		Szamosállat		Bruttó termelési érték	
	Egyéni	Társas	Egyéni	Társas	Egyéni	Társas	Egyéni	Társas
Növénytermesztők	36,4%	3,0%	29,9%	30,0%	3,8%	2,5%	17,2%	20,2%
Zöldségtermesztők	5,2%	0,3%	0,5%	0,2%	0,2%	0,0%	2,6%	2,3%
Szőlőtermesztők	6,8%	0,4%	1,0%	0,3%	0,1%	0,0%	1,4%	1,0%
Gyümölcstermesztők	6,0%	0,6%	1,1%	0,7%	0,1%	0,0%	1,3%	1,3%
Tejtermelők	5,7%	0,3%	1,5%	2,7%	4,0%	6,1%	1,8%	4,5%
Sertéstartók	1,7%	0,3%	0,1%	0,4%	1,7%	18,8%	0,6%	5,8%
Baromfitartók	1,6%	0,4%	0,1%	0,1%	6,1%	16,0%	2,2%	6,6%
Vegyes gazdaságok	25,0%	0,8%	8,1%	17,9%	9,6%	24,1%	6,7%	19,8%
Egyéb üzemtípusok	5,0%	0,6%	2,3%	3,0%	3,7%	3,1%	1,4%	3,2%
Összesen	93,5%	6,5%	44,6%	55,4%	29,4%	70,6%	35,1%	64,9%
Mindösszesen	100%		100%		100%		100%	

Forrás: GSZÖ 2007, FADN alapján saját számítás

² A 100%-ot a táblázatban a teszttüzemi rendszerben vizsgált mezőgazdasági termelés, vagyis a 2 európai méretegységénél nagyobb üzemek jelentik.

Mind a nyolc típusnál kiválasztottuk a legjövödelmezőbb és a legkevésbé jövödelmező üzemeket. Mivel az egyes évek között jelentősek az ár- és a hozamingadozások, panel adatokat használtunk, csak azokat a tesztüzemeket vontuk be a vizsgálatba, amelyek 2006 és 2008 között folyamatosan szolgáltatott adatot. Az elemzésben szereplő 1358 tesztüzem éves mutatóit üzemenként átlagoltuk a három évre (3. táblázat).

3. táblázat

A vizsgálatban szereplő tesztüzemek száma

Tevékenységi irány	Üzemszám a mintában	Képviselet üzemszám
Növénytermesztők	751	34 276
Zöldségtermesztők	48	4 815
Szőlőtermesztők	62	6 285
Gyümölcstermesztők	120	5 753
Tejtermelők	61	5 158
Sertéstartók	31	1 722
Baromfitartók	80	1 749
Vegyes gazdaságok	205	22 450
Összesen	1 358	82 207

Forrás: GSZÖ 2007, FADN alapján saját számítás

Az egyes üzemtípusokon belül a társas és az egyéni gazdaságokat együtt vizsgáltuk, mivel így az egész üzemtípusra vonatkozó, általánosabb következtetéseket tudtunk levonni. Egyetlen kivételt a vegyes típus jelentette, ahol jelentős különbség van a társas és az egyéni üzemek termelési szerkezetében. A társas vegyes üzemek gazdasági társaságként vagy szövetkezetként működő, sokszor több ezer hektárt művelő mezőgazdasági nagyüzemek, az egyéni vegyes gazdaságok pedig jellemzően néhány tíz hektáros családi gazdaságok.

Az elemzéshez olyan jövedelemmutatóra volt szükség, amivel az **egyéni gazdaságok** és a **társas gazdaságok** közvetlenül összehasonlíthatók. Az adózás előtti eredmény erre a célra nem alkalmas, mivel az egyéni gazdaságok nem számolják el költségként a családtagok munkaidőteljesítménye után járó indokolt bértömeget. Az egyéni gazdaságban dolgozó családtagok személyi jövedelmének egy része tehát a könyvelésben kimutatott eredményben jelenik meg, így egy családi munkaerőt alkalmazó egyéni gazdaság adózás előtti eredménye magasabb, mint egy vele mindenben megegyező társas gazdaságé. Bár az egyéni gazdaságok eredménye több módszerrel is korrigálható (például a családtagok munkavégzésének kalkulált bérköltségével csökkenthető), azonban ezek a módszerek minden esetben torzítanak.

Természetesen fajlagos mutatókat számítottunk, vagyis üzemtípustól függően hektárra, számossalra vagy európai méretegységre vetített mutatókat képeztünk, majd a fajlagos bruttó hozzáadott érték szerint sorba rendeztük a tesztüzemeket. A csoportképzéshez a **25. és a 75. percentilist** választottuk, mivel így a gazdálkodási mutatók alapján jól elkülönülő csoportokat kaptunk, és a csoportok alacsony elemszáma nem rontja a következtetések megbízhatóságát. A jövödelmezőség vizsgálatához a **bruttó³ és a nettó hozzáadott értéket⁴** választottuk. A mutatók számítása során a termelési értékből nem vonjuk le a személyi ráfordítások költségét, így az egyéni és társas üzemek

³ A gazdaságok által létrehozott kibocsátás (termelési érték) és a termelés során felhasznált termékek, szolgáltatások értékének (folyó termelő-felhasználás) különbsége (részletes számítást lásd a mellékletben).

⁴ Bruttó hozzáadott érték összege az amortizációval csökkentve.

eredménye közvetlenül összehasonlítható. A nettó hozzáadott érték az EU FADN egyik legfontosabb jövedelmi mutatója, ami lehetővé teszi a tagországok üzemi jövedelmeinek összehasonlítását.

Az üzemtípustól függően hektárra, számosállatra vagy európai méretegységre vetített bruttó hozzáadott érték szerint sorba rendeztük a tesztüzemeket és meghatároztuk **az alsó és felső 25%-ot**. A bruttó hozzáadott érték az amortizációt is tartalmazza, tehát értéke magasabb azoknál az üzemeknél, amelyek az elmúlt évek nagyobb fejlesztései miatt magasabb amortizációval rendelkeznek. A felső kvartiliszt tekintettük a **sikeres**, tartósan magas jövedelmezőség mellett gazdálkodó üzemeknek, az alsó kvartiliszt pedig a **sikertelen**, lemaradó üzemeknek.

Elvégeztük a három éven keresztül folyamatosan adatot szolgáltató 1358 üzem súlyozását, majd típusonként összehasonlítottuk az **alsó és felső kvartilisban** szereplő üzemek legfontosabb jövedelemmutatóit, költség szerkezetét és finanszírozási módját.

A nemzetközi összehasonlítást az összes üzemtípusnál ugyanazzal a módszerrel végeztük, az átlagos, valamint a felső kvartilisba tartozó hazai üzemek jövedelemmutatóit és költség szerkezetét hasonlítottuk össze más EU tagállamok mutatóival. Itt a 2005-2007. évek átlagadatait használtuk, mivel a legtöbb tagország esetében még nem állnak rendelkezésre a 2008-as FADN adatok. Az elemzés összemérhető adatok hiányában, nem terjedhet ki az Európai Unión kívüli országok vizsgálatára.

A kutatás eredményeit az üzemlátogatások során nyert tapasztalatokkal is összevetettük, 2009 őszén számos felső kvartilisba tartozó gazdasággal személyes interjút készítettünk.

3. Eredmények

3.1. Szántóföldi növénytermesztő gazdaságok

A szántóföldi növénytermesztés mezőgazdaságunk húzóágazata. Ez integrálódott legjobban a nemzetközi kereskedelembé, ezeknek a termékpályáknak legjobb a szervezettsége, itt a legnagyobbak Magyarország versenyelőnei, nem utolsósorban pedig ez képezi az agrárexport legnagyobb részét. Ennek megfelelően Magyarországon a legnépesebb üzemtípust a növénytermesztő gazdaságok alkotják: ezek az üzemek gazdálkodnak a mezőgazdasági terület 60%-án és állítják elő a termelési érték 37%-át.

3.1.1. A sikeres és a sikertelen gazdaságok összehasonlítása

A növénytermesztő üzemek legjobb 25%-a tartósan jövedelmezően gazdálkodik, az egy hektárra jutó **nettó hozzáadott értékük** meghaladja a 160 ezer forintot, ami – figyelembe véve a bérköltség alacsonyabb arányát a növénytermesztők költségszerkezetében – lehetőséget nyújt a technológia folyamatos fejlesztésére (4. táblázat). A növénytermesztők legrosszabb 25%-a jobb esetben is csak stagnál, mindössze 44 ezer forint nettó hozzáadott értéket érnek el hektáronként, aminek fedezetet kell nyújtani a családi vagy alkalmazotti munkaerő költségeire is. Az eltérésben a támogatásoknak csak csekély szerepe van, a hektáronkénti jövedelemmódosító támogatások különbsége mindössze 17 ezer forint.

A két csoport között jelentős az **üzemméretbeli különbség**, a sikertelen üzemek alig feleakkora átlagos területen gazdálkodnak, mint sikeres társaik. Bár a mérhetőkonyságnak a növénytermesztésben különösen nagy szerepe van, a sikeres növénytermesztéshez nincs feltétlenül szükség több ezer hektáros üzemekre, a legjobb növénytermesztő gazdaságok egyharmada **80 és 200 hektár közötti** területet művel, ami már biztosítja az üzeméretből adódó gazdasági előnyöket.

Sok esetben az üzemvezető fiatalabb kora innovatívabb gazdálkodásra utal, azonban adatbázisunkban ezt nem tudtuk kimutatni. Mind az alsó, mind a felső kvartilisban a gazdálkodó **átlagéletkora** 50 év felett volt. Tehát a generációváltás dilemmája egyformán érinti a két csoportot. Nem találtunk jelentős különbséget a két jövedelmi csoport **képzettsége** között sem, a legjobb üzemek egynegyedénél az üzemvezető nem rendelkezik középfokú mezőgazdasági végzettséggel sem.

Bár a termőföld minősége önmagában nem határozza meg a gazdálkodás jövedelmezőségét, de az egyértelműen látszik, hogy a sikeres üzemek **jobb minőségű földeken** gazdálkodnak. Érdekes adalék, hogy az öntözött területek aránya még a legjövedelmezőbb növénytermesztő gazdaságoknál is alig haladja meg a 3%-ot.

**A sikeres és a sikertelen szántóföldi növénytermesztő gazdaságok⁵ mutatói
(2006-2008. évek átlagadatai)**

Mutatók	Mértékegység	Alsó 25%	Felső 25%
Mezőgazdasági terület	ha/üzem	46,5	96
Üzemvezető átlagéletkora	év	56	54
Minimum középfokú szakirányú végzettséggel rendelkezők aránya	%	65%	74%
Szántóterület átlagos aranykorona értéke	AK/ha	18,9	24,6
Öntözött terület aránya	%	1,9	3,0
Búza hozam	t/ha	3,7	4,8
Kukorica hozam	t/ha	5,6	7,3
Repce hozam	t/ha	1,8	2,6
Napraforgó hozam	t/ha	1,9	2,6
Bruttó termelési érték	1000 Ft/ha	186,7	382,6
Támogatások ¹	1000 Ft/ha	46,4	63,3
Vetőmagköltség	1000 Ft/ha	13,6	19,9
Műtrágyaköltség	1000 Ft/ha	19,2	28,4
Növényvédőszer-költség	1000 Ft/ha	12	19,7
Üzemanyag költség	1000 Ft/ha	19,7	30,5
Személyi jellegű ráfordítások	1000 Ft/ÉME ²	1 161,4	1 621,3
Értécsökkenési leírás	1000 Ft/ha	16,2	32,4
Bruttó hozzáadott érték	1000 Ft/ha	60,6	195,7
Nettó hozzáadott érték	1000 Ft/ha	44	162,7
Bruttó beruházás (2006-2008, halmozott)	1000 Ft/ha	55,3	195,6
Tárgyi eszközök	1000 Ft/ha	259,7	380,9
Erőgépek, munkagépek	1000 Ft/ha	59,9	124,3
Kötelezettségek	1000 Ft/ha	101,3	185,7
Saját tőke aránya	%	74,3	70,5
Eladósodottsági mutató ³	-	0,3	0,3
Likviditási ráta ⁴	-	4,3	2,7

¹ Azok a támogatások, melyek az adózás előtti eredményt növelik, pl. SAPS, top-up, AKG

² Éves munkaerőegység (ÉME): a *munkateljesítmény* mértékegysége; egy teljes munkaidőben foglalkoztatott, koránál és egészségi állapotánál fogva teljes értékű munkavégzésre alkalmas dolgozó éves munkaidő-teljesítménye, munkaórában. A kalkulációk során 2200 munkaórával vettük figyelembe.

³ Kötelezettségek/Források

⁴ Forgóeszközök/Rövidlejáratú kötelezettségek

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján saját számítás

A sikeres gazdaságok egy hektár területen több mint kétszer annyi termelési értéket állítanak elő, mint a rosszul jövedelmező gazdaságok. A két csoport termelési értéke és jövedelmezősége közötti különbség közvetlen okát az eltérő **hozamok** jelentik, az értékesítési árakban nincs jelentős különbség, így ezek nem is szerepelnek a táblázatban. A magasabb hozamokat a legjobb gazdaságok magasabb ráfordításokkal érik el, pl. a fajlagos vetőmag-, műtrágya-, növényvédőszer- és üzemanyagköltségük másfélszeresen haladja meg a legrosszabb üzemekét, ezenkívül az egy foglalkoztatottra jutó személyi ráfordításaik több mint 40%-kal magasabbak. Tehát a 2006 és 2008 közötti

⁵ A kvartiliseket az egy hektárra jutó bruttó hozzáadott érték alapján határoztuk meg.

időszakban csak azok a növénytermesztő üzemek tudtak tartósan jövedelmezően gazdálkodni, amelyek nem fogták vissza a ráfordításaikat, **jobb minőségű vetőmagot használtak, több műtrágyát juttattak ki, többet költöttek növényvédelemre.**

A magasabb ráfordítások mellett a sikeres gazdálkodás másik legfontosabb tényezőjét a **beruházások** jelentik. A sikeres üzemek az elmúlt években jelentős technológiai fejlesztéseket hajtottak végre, az intenzívebb termelést nagyobb összegű beruházásokkal ötvözték. A beruházások eredményeként több eszközzel rendelkeznek, kétszer annyi az egy hektárra jutó erőgépeik és munkagépeik értéke. Ugyan az üzemek legjobb 25%-ának nagyobbak a kötelezettségei, az eladósodottságuk mértéke nem haladja meg jelentősen a legrosszabb üzemekét.

3.1.2. Az üzemméret és a földminőség szerepe

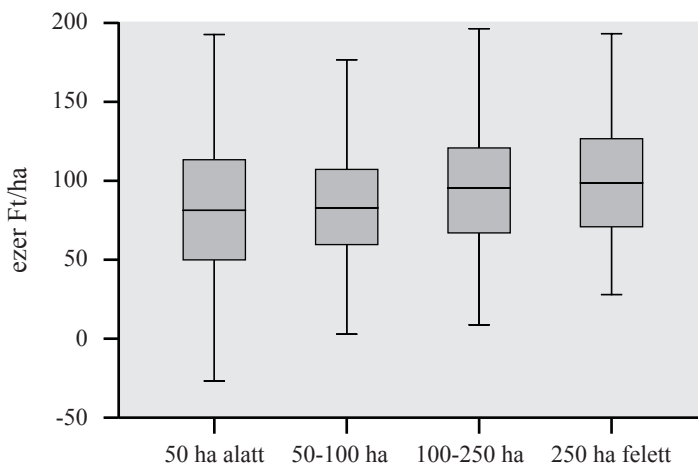
A növénytermesztő gazdaságok legjobb és legrosszabb 25%-ának összehasonlítása után részletesebben elemeztük, hogy a sikeres gazdálkodásban mi lehet a szerepe az üzemméretnek és a földminőségnek. Milyen üzemméret jellemzi a sikeres gazdaságokat? Lehet-e a rosszabb minőségű területeken tartósan jövedelmezően termelni? Ha igen, milyen feltételek mellett?

Az 1. ábra a jövedelmezőség és az üzemméret kapcsolatát mutatja a 751 növénytermesztő üzem három éves átlagadatai alapján. A boxplot diagramok a leíró statisztika legfontosabb elemeit mutatják: az alsó és felső 5%-ot, a két negyedelő értéket és a mediánt. Az ábrán jól látható az általában megfigyelhető összefüggés, hogy a növénytermesztésben a nagyobb üzemméret magasabb hozzáadott értéket eredményez. Az 50 hektár alatti üzemeknél a legalacsonyabb a hektáronkénti nettó hozzáadott érték, és itt a legnagyobb a jövedelem szóródása.

Az üzemméret növekedésével a hozzáadott érték nő, a veszteséges gazdálkodás esélye csökken. Azonban a **100 hektár feletti méret** már lehetővé teszi a stabil, jövedelmező gazdálkodást, nincs jelentős különbség a 100-250 hektár közötti és a 250 hektár feletti üzemek jövedelmezőségében.

1. ábra

Az üzemméret és a nettó hozzáadott érték kapcsolata a növénytermesztő gazdaságoknál (2006-2008. évek átlagadatai)⁶

Forrás: Saját szerkesztés a teszüzemi adatok alapján

⁶ Súlyozott boxplot ábra. A kiugró értékek nem szerepelnek, az alsó vízszintes vonal az 5. percentilist, a téglalap a 25. és a 75. percentilis közötti részt, a téglalapon belüli törés a mediánt, a felső vízszintes vonal a 95. percentilist jelöli.

A földminőséget az üzem által használt szántók egy hektárra jutó aranykorona értékével tudtuk adatbázisunkból számszerűsíteni. A vizsgálatban szereplő, három éven át adatot szolgáltatató 751 növénytermesztő üzemet az AK/ha értékek alapján három, közel megegyező létszámú csoportba osztottuk. A 5. táblázat ezeknek a gazdaságoknak a legfontosabb mutatóit tartalmazza.

Elsőként hasonlítsuk össze a **18 AK/ha alatti** területeken gazdálkodó sikeres üzemeket a **25 AK/ha feletti** sikeres üzemekkel. A talajadottságok között szembetűnő a különbség, az első csoport szántóinak átlagos aranykorona értéke kevesebb mint a fele a második csoport értékének. Ennek ellenére a hozamokban sokkal kisebb az eltérés, a legtöbb növénynél a rosszabb minőségű szántókat művelő gazdaságok hozamai csak 11-14%-kal maradnak el. Hasonlóan kicsi a különbség az egy hektárra jutó termelési érték és a nettó hozzáadott értékben kifejezett jövedelem között is. A 18 AK/ha alatti gazdaságok hektáronkénti jövedelme mindössze 15%-kal alacsonyabb.

5. táblázat

**A sikeres és a sikertelen szántóföldi növénytermesztő gazdaságok⁷ mutatói
AK/ha érték szerint (2006-2008. évek átlagadatai)**

Mutatók	Mérték-egység	18 AK/ha alatt		18-25 AK/ha		25 AK/ha felett	
		Alsó 25%	Felső 25%	Alsó 25%	Felső 25%	Alsó 25%	Felső 25%
Mezőgazdasági terület	ha/üzem	45,2	65,3	43,9	119,4	41,7	131,8
Szántóterület átlagos aranykorona értéke	AK/ha	13,4	14,5	20,3	21,8	29,2	30,6
Búza hozam	t/ha	3,1	4,4	3,8	4,8	4,3	5,0
Kukorica hozam	t/ha	4,7	6,5	5,9	7,3	6,1	7,3
Repce hozam	t/ha	1,7	2,4	1,8	2,5	1,9	2,8
Napraforgó hozam	t/ha	1,6	2,3	2,2	2,7	2,3	2,8
Bruttó termelési érték	1000 Ft/ha	158,5	353,0	207,9	377,5	210,7	409,9
Támogatások	1000 Ft/ha	44,1	68,0	47,2	63,0	48,7	61,6
Vetőmag költség	1000 Ft/ha	11,3	19,6	15,3	18,3	15,7	22,6
Műtrágya költség	1000 Ft/ha	14,7	26,9	22,5	29,8	21,3	30,8
Növényvédőszer-költség	1000 Ft/ha	9,1	19,6	13,7	21,0	13,7	20,7
Üzemanyag költség	1000 Ft/ha	20,4	29,1	22,7	32,2	16,4	32,2
Személyi jellegű ráfordítások	1000 Ft/ÉME	1 219,5	1 320,9	1 026,9	1 591,9	1 343,9	1 674,9
Értékcsökkenési leírás	1000 Ft/ha	14,1	35,2	22,1	35,8	14,8	32,4
Nettó hozzáadott érték	1000 Ft/ha	37,1	148,5	45,1	154,8	52,5	174,2
Bruttó beruházás (2006-2008, halmozott)	1000 Ft/ha	34,2	167,3	106,9	243,3	37,3	197,0
Tárgyi eszközök	1000 Ft/ha	220,7	394,4	357,7	417,4	284,6	349,4
Erőgépek, munkagépek	1000 Ft/ha	50,3	126,7	84,9	128,5	50,2	135,0
Kötelezettségek	1000 Ft/ha	94,4	194,2	132,5	206,9	89,9	179,0
Saját tőke aránya	%	70,9	69,4	73,2	69,4	80,3	69,5
Eladósodottsági mutató	-	0,29	0,30	0,27	0,30	0,20	0,30
Likviditási ráta	-	3,6	2,9	5,2	2,2	4,5	2,9

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján saját számítás

⁷ A kvartiliseket az egy hektárra jutó bruttó hozzáadott érték alapján határoztuk meg.

Ennek oka nagyrészt a magas ráfordítási szintben keresendő. A rosszabb területeken gazdálkodó sikeres üzemek csaknem kétszer annyit költenek vetőmagra, műtrágyára és növényvédőszerre, mint a hasonló minőségű területeken gazdálkodó sikertelen társaik. Tehát **az intenzívebb gazdálkodás a gyengébb minőségű földterületeken is meggondolandó**. A sikeres gazdálkodás másik okát a beruházások jelentik, a felső 25% a három éves időszakban csaknem ötször annyi beruházást hajtott végre, mint az üzemek alsó 25%-a.

A rosszabb, az átlagos és a jobb minőségű földterületeken gazdálkodó üzemeknél ugyanazoknak a tényezőknek van hatása a jövedelmezőségre, a különbség annyi, hogy a rosszabb földterületeken nagyobb a különbség a sikeres és a sikertelen gazdaságok ráfordítási szintje között. Valószínűleg itt a kevésbé jövedelmező üzemek az extenzív gazdálkodási stratégiát választották, amikor a ráfordításokat minimalizálják, de a támogatásoknak köszönhetően még alacsony hozamok mellett is fent tudják tartani a termelésüket.

Az adatbázisunkból számszerűsíthető adatok alapján a növénytermesztés jövedelmezőségének záloga az intenzívebb termelés, a technológiai fejlesztés és a megbízható munkaerő. Ezek közül az intenzívebb termelésnek és a magasabb ráfordításoknak a rosszabb minőségű területeken gazdálkodó üzemeknél különösen nagy szerepe van. A sikertelen vagy átlagos üzemek csak akkor tudnak ezeken a tényezőkön változtatni, ha képesek finanszírozni a magasabb ráfordításokat és a beruházásaikat. Ez pedig a támogatások ellenére sem működhet külső források, elsősorban forgóeszköz- és beruházási hitelek nélkül, mivel az extenzívebb termelés alacsony jövedelmi szintje nem biztosítja a fejlesztésekhez szükséges forrásokat. Különösen fontos lenne a hitelkonstrukciók és a beruházási támogatási rendszer összehangolása, hiszen sok gazdaságnak gondot okoz, hogy hitel hiányában nem tudja előfinanszírozni a támogatást nyert beruházásait, és nem tudja biztosítani az önerőt.

Jelenleg a sikeres üzemek csak korlátozottan növelhetik a földterületeiket, az éves földforgalom Magyarországon 2% alatti, a földbérleti piac szintén stagnál. A földpiac élénkülésével nőne a verseny, várhatóan a legjobb üzemek növelnék a méretüket, összességében nagyobb területeket művelnének fejlettebb technológiával és magasabb ráfordítási szint mellett.

3.1.3. Nemzetközi összehasonlítás

Magyarországon belül a szántóföldi növénytermesztő üzemek jelentik a legjövedelmezőbb üzemcsoportot. Európai összehasonlításban a legjobb 25% egy hektárra jutó nettó hozzáadott értéke alig marad el az EU-15 átlagától (6. táblázat). Azonos szintű közvetlen támogatások esetén azonban ez a különbség megfordulna, a legjobb hazai üzemek egy hektárra jutó jövedelme 12%-kal meghaladná az EU-15 átlagát.

Lemaradásunkat mutatja viszont, hogy az átlagos magyar növénytermesztő gazdaság jövedelme hektáronként az átlagos EU-15-beli gazdaság jövedelmének a felét sem éri el. A különbség legfontosabb okát az alacsonyabb hozamok jelentik, melyek hazánkban jobban is ingadoznak. Ennek megfelelően az egy hektárra jutó termelési érték Magyarországon 40%-kal alacsonyabb, ami természetesen alacsonyabb ráfordításokkal párosul.

6. táblázat

A szántóföldi növénytermesztő gazdaságok költség- és jövedelemstruktúrája (2005-2007. évek átlagadatai)

Mutatók	Mérték- egység	Német- ország	Francia- ország	Ausztria	Magyar- ország	Magyar- ország felső 25% ¹	EU-10	EU-15	EU-25
Bruttó termelési érték	Euró/ha	1 399,5	1 161,5	1 223,4	692,3	955,3	764,6	1 171,3	1 089,9
Folyó támogatások- és adók egyenlege	Euró/ha	329,4	342,4	603,8	193,9	214,1	168,6	333,7	300,7
Folyó termelő felhasználás ²	Euró/ha	908,5	736,3	723,5	476,2	502,5	481,9	700,8	657,0
Vetőmagköltség	Euró/ha	92,3	79,5	98,0	64,5	69,9	61,5	81,8	77,8
Műtrágyaköltség	Euró/ha	133,4	139,7	83,7	71,9	69,4	93,9	111,4	107,9
Növényvédőszer-költség	Euró/ha	122,4	130,3	55,6	55,8	54,7	61,6	92,1	86,0
Energia költség	Euró/ha	127,4	67,9	99,5	108,5	113,1	91,0	88,3	88,8
Bérleti díjak	Euró/ha	155,4	115,9	101,0	47,0	37,9	28,6	103,7	88,7
Kamatköltségek	Euró/ha	43,0	36,4	32,4	27,5	25,1	15,7	39,7	34,9
Értékesítési leírás	Euró/ha	192,5	220,2	279,1	106,8	91,4	117,2	185,4	171,7
Bruttó hozzáadott érték	Euró/ha	820,3	767,6	1 103,7	410,0	666,9	451,3	804,2	733,6
Nettó hozzáadott érték	Euró/ha	627,8	547,4	824,6	303,1	575,5	334,1	618,9	561,9
Nettó hozzáadott érték	Euró/ÉME	40 977,1	36 125,7	37 194,1	15 830,3	21 193,8	9 356,4	28 342,8	22 831,7
Bruttó beruházás (2005-2007, halmozott)	Euró/ha	793,4	565,9	781,0	340,0	440,5	424,3	579,1	548,1
Beruházási támogatások- és adók egyenlege	Euró/ha	-12,0	3,8	-34,3	9,1	27,4	4,9	0,1	1,1
Eszközérték	Euró/ha	6 544,5	2 646,5	6 796,4	1 825,8	2 316,8	2 214,4	7 120,7	6 139,0
Költséghatékony ³		0,79	0,82	0,82	0,84	0,62	0,78	0,76	0,76

¹ A kvartiliseket minden üzemtípus esetében az egy EUME-re jutó üzemi bruttó jövedelem alapján határoztuk meg.

² A termelés során felhasznált termékek, szolgáltatások értéke.

³ Egy euró közvetlen támogatásokkal csökkentett termelési értéket hány euró ráfordításból állítanak elő.

Forrás: FADN Public Database (<http://ec.Európa.eu/agriculture/rica>) alapján saját számítás

A legjobb hazai üzemek vetőmagköltsége hektáronként 15%-kal, műtrágya- és növényvédőszer költsége csaknem 40%-kal marad el az EU-15 költségeitől. Mivel az inputárakban nincs jelentős különbség, ez arra utal, hogy még a legjövendelmű hazai üzemek is takarékosan gazdálkodnak a ráfordításaikkal, visszafogják a műtrágya és a növényvédőszer felhasználásukat. Feltételezhetően ennek egyik oka, hogy Magyarországon magasabb a termelési kockázat. Gyakran jelentkezik aszály vagy belvíz, ilyenkor alacsonyabbak lesznek a hozamok, a ráfordítások nem hasznosulnak. Az ingadozó árak, a nem fizetés növekvő kockázata szintén óvatosságra inti a gazdákat. Az inputfelhasználás növelésének finanszírozási korlátai is vannak, a magyar növénytermesztőknél az elmúlt évtizedekben nem alakult ki az a biztos anyagi háttér, ami megteremtené az intenzívebb gazdálkodás alapjait, és segítene átvészelni egy-egy kedvezőtlen időjárású vagy alacsony árszintű évet.

A beruházások európai összehasonlításban a ráfordításokhoz hasonlóan alacsony szinten vannak. Az átlagos magyar növénytermesztő gazdaság a vizsgált három évben 42%-kal kisebb összegű beruházást végzett, mint a régi tagországok átlagos növénytermesztő üzelei, annak ellenére, hogy a táblázatban szereplő országok közül egyedül Magyarországon voltak jelentős beruházási támogatások. Technológiai lemaradásunkat mutatja, hogy a legjobb magyar növénytermesztő üzemek egy hektárra jutó eszközértéke alig éri el az EU-15 mutatójának egyharmadát. Erre a lemaradásra utalhat a magasabb energiaköltség is, ami valószínűleg a korszerűtlenebb gépparknak köszönhető.

A kisebb termelési érték és az alacsonyabb szintű ráfordítások ellenére a hazai növénytermesztő üzemek felső kvartilise a jövendelműség és a hatékonyság terén nem marad el az EU-15 átlagától. A legjobb magyar üzemek 62 eurócent ráfordításból állítanak elő 1 euró termelési értéket, tehát a vizsgált országok közül nálunk a legkedvezőbb a költséghatékonyság értéke. Amennyiben sikerül csökkenteni a termelési kockázatot, a jelentős hozamingadozásokat, a hazai növénytermesztők jól szerepelhetnek a nemzetközi versenyben.

3.2. Zöldségtermesztők

Magyarország ökológiai adottságainál fogva számos zöldségfaj termesztésére kiválóan alkalmas, ennek ellenére mind a szabadföldi, mind a hajtattott zöldségtermesztés folyamatosan csökken, és a termőhelyi adottságainkban rejlő lehetőségeket egyre kevésbé használjuk ki. A KSH információi szerint a zöldségfélék területe 2007-ben 1,1 százalékkal csökkent, a termésmennyiségek is visszaestek, és az ágazatsoport összetételén belül is változások tapasztalhatóak. A paradicsom területe visszaszorul, elsősorban a feldolgozó háttér igényeinek csökkenése miatt. Továbbra is meghatározó a zöldborsó és a zöldpaprika, valamint a csemegekukorica térhódítása.

3.2.1. A sikeres és a sikertelen gazdaságok összehasonlítása

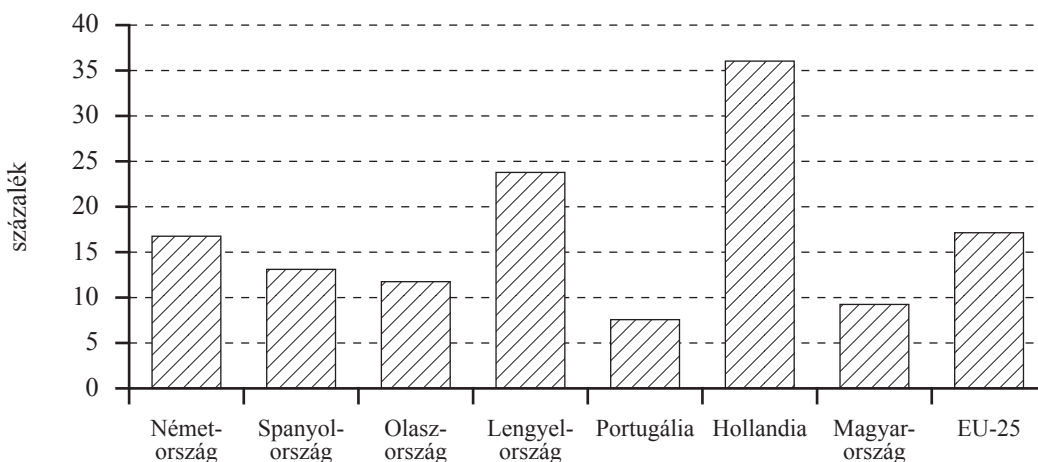
A tesztüzemi adatgyűjtési rendszerben az üzemkiválasztás módszeréből következően csak arra vállalkozhatunk, hogy zöldség- és virágtermesztő gazdaság kerüljön a mintába, azonban ezeknek a gazdaságoknak az ágazataik nem minden esetben fedik le a hazai termelési szerkezetet, különösen a ritkább zöldségfajok és a virágok esetén. Heterogén csoportról van tehát szó, a szabadföldi és a növényházi kertészet összevontan szerepel, ezért elemzése nagy körültekintést kíván. A zöldségtermesztő gazdaságok legjobban és legrosszabbul jövendelműző 25%-a közötti eltéréseket a termelési szerkezet határozza meg. A jövendelműző gazdaságok növényházakban termelnek, míg a kevésbé jövendelműző üzemek jellemzően szabadföldi termesztést folytatnak, a termesztett növényfajok aránya pedig szintén jelentősen befolyásolja a jövendelműzőséget. Ezen túl érdemi következtetéseket a két csoport összehasonlításából nem tudunk levonni, így a zöldségtermesztők elemzése során csak a nemzetközi összehasonlítással foglalkoztunk.

3.2.2. Nemzetközi összehasonlítás

2007-ben a zöldségtermesztés bruttó termelési értéke 58 milliárd forint volt Magyarországon. Ez a mezőgazdaság bruttó termelési értékének mindössze 9%-át tette ki. A nagy zöldség- és virágtermesztő hagyományokkal rendelkező Hollandiában ez az arány 35% volt. Magas a zöldségtermesztés aránya Lengyelországban (24 %) és Németországban is (16,7 %) (2. ábra).

2. ábra

A zöldségtermesztő ágazatok szerepe a mezőgazdaság bruttó termelési értékében (2007)

Forrás: Saját szerkesztés az FADN Public Database (<http://ec.Európa.eu/agriculture/rica>) felhasználásával

Az EU-n belül Németország, Olaszország, Lengyelország és Hollandia zöldségtermesztői tekinthetők a hazai gazdaságok legfontosabb versenytársainak, így ezen országok adatait hasonlítottuk a magyar adatokhoz (7. táblázat).

A csatlakozás után mindegyik ország növelte **zöldségexportját** hazánkba [Erdészne et al., 2009]. Általában az importárak azonos minőség esetén is alacsonyabbak a hazainál, ami növeli a bizonytalanságot és nyomott árakat okoz a hazai piacon. Mindemellett az export-import egyenleg még mindig pozitívumot mutat. A tagországok fele nem önellátó zöldségből, ami kedvez termékeink értékesíthetőségének. Az utóbbi években növekedett a zöldségkivitelünk Romániába, a román tesztüzemi adatok azonban még nem alkalmasak az összehasonlító vizsgálatokra.

A hazai zöldségtermesztés **elaprózódott üzemszerkezetére** utal, hogy nemcsak a nyugat-európai, hanem a hagyományosan kisbirtokrendszerben termelő lengyel gazdálkodók is több munkaerőt foglalkoztatnak, mint a magyar gazdaságok.

A zöldségtermesztő gazdaságok költség- és jövedelemstruktúrája (2005-2007. évek átlagadatai)

Mutatók	Mérték- egység	Német- ország	Olasz- ország	Lengyel- ország	Hollandia	Magyar- ország	Magyar- ország felső 25%	EU-10	EU-15	EU-25
Üzemméret	EUME/üzem	159,7	64,4	18,4	363,0	15,5	6,7	19,6	90,8	75,0
Munkaerő felhasználás	ÉME/üzem	4,6	2,7	3,1	7,5	2,2	2,5	3,0	3,3	3,3
Bruttó termelési érték	Euró/ha	52 049,4	44 172,5	16 848,5	109 730,6	5 624,9	25 764,5	11 940,5	38 237,5	32 498,4
Folyó támogatások- és adók egyenlege	Euró/ha	859,2	210,1	-34,0	-62,6	174,4	320,4	62,1	369,6	302,4
Folyó termelő felhasználás	Euró/ha	29 063,4	15 311,2	8 848,0	61 706,5	2 864,4	10 765,1	6 316,2	18 879,4	16 137,7
Vetőmag-, műtrágya- és növényvédőszer-költség	Euró/ha	8 776,5	7 704,3	2 914,7	17 086,6	1 344,0	4 270,0	2 235,3	6 559,2	5 615,2
Karbantartási- és energiaköltség, igénybevett szolgáltatás	Euró/ha	7 103,7	3 350,2	3 750,6	27 491,3	1 021,9	3 859,8	2 615,7	6 529,8	5 676,0
Béreköltség	Euró/ha	10 376,0	5 884,6	1 345,7	19 354,4	671,8	2 945,6	1 095,3	7 085,5	5 777,7
Ídegen erőforrások költségei (bérköltség nélkül)	Euró/ha	1 863,9	322,4	256,0	6 700,0	189,2	662,5	226,7	1 429,9	1 167,3
Értékesítési leírás	Euró/ha	4 061,0	3 446,6	1 931,7	13 419,2	696,1	1 973,8	1 324,7	3 636,8	3 132,5
Bruttó hozzáadott érték	Euró/ha	23 845,1	29 071,6	7 966,5	47 961,5	2 934,8	15 319,8	5 686,3	19 727,6	16 663,1
Nettó hozzáadott érték	Euró/ha	19 784,2	25 625,0	6 034,8	34 542,3	2 238,8	13 346,0	4 361,6	16 090,8	13 530,6
Bruttó beruházás (2005-2007, halmozott)	Euró/ha	8 556,7	2 035,4	9 070,9	61 470,2	1 315,0	9 579,0	5 705,0	11 596,1	10 310,3
Beruházási támogatások- és adók egyenlege	Euró/ha	-242,4	47,6	-136,3	-44,2	2,1	0,0	-58,9	17,3	0,6

 Forrás: Saját kalkulációk az FADN Public Database (<http://ec.Európa.eu/agriculture/rica>) felhasználásával

A zöldségtermesztés intenzitását mutatja az egy hektárra jutó **bruttó termelési érték**. Ennek értéke minden vizsgált országban, sőt az EU-10-ben is magasabb, mint Magyarországon, vagyis magasabbak a hozamok, és feltehetően nagyobb a hajtatott termelés aránya is. Még a hazai zöldségtermesztők legjobb 25%-ának termelési értéke sem éri el az EU-25 átlagát. A kertészetben a **közvetlen támogatások** szerepe jóval kisebb, az alacsonyabb termelési érték nem az alacsonyabb támogatásoknak köszönhető. A hazai zöldségtermesztők lemaradása akkor sem csökkenne jelentősen, ha a támogatási szintjük elérné az EU-15 átlagát.

Szintén az intenzitással van összefüggésben az egy hektárra jutó anyag-, energia- és szolgáltatási költségek, melyek értéke szintén Magyarországon a legalacsonyabb. A lengyel zöldségtermesztők több mint kétszeresét költik el hektáronként **vetőmagra, műtrágyára és növényvédőszerre**, mint magyar társaik. Az átlagos hazai zöldségtermesztő gazdaság visszafogja a ráfordításait, kevesebb növényházzal és fóliasátorral rendelkezik és alacsonyabbak a hozamai, mint az európai versenytársaik. Ennek egyik oka, hogy nem tudja finanszírozni az intenzívebb gazdálkodás nagyobb forgóeszközigényét és a technológiához szükséges beruházásokat. Másik oka pedig az értékesítés bizonytalansága, az ingadozó árak, a hosszú távú szerződéses kapcsolatok hiánya.

Aggodalomra ad okot, hogy a vizsgált országok közül a hazai zöldségtermesztő gazdaságoknál a legalacsonyabb a fajlagos **beruházások** értéke. Ennek megfelelően az egy hektárra jutó **amortizáció** is nálunk a legkisebb. A lengyel zöldségtermesztők csaknem hétszer (!) annyit ruháztak be, mint az átlagos hazai kertészetek, és csak 5%-kal kevesebbet, mint a legjobb magyar kertészetek.

Többek között a fejlesztések hiánya okozza, hogy az EU-10 tagállamához képest is csak fele annyi jövedelmet érnek el a kertészetek hazánkban. A magyarországi kertészetek **nettó hozzáadott értéke** alig 40 %-a a lengyelországi értéknek, és még a legjobb 25% sem éri el az EU-15 átlagát.

Az adatok alapján úgy tűnik, hogy a hazai zöldségtermesztők **tartósan lemaradhatnak** nemcsak a nyugat-európai, hanem a velünk együtt csatlakozó országok termelőitől is. Az egy hektárra jutó jövedelem alig haladja meg az EU-10 átlagértékének a felét. Ezen a tényen kevéssé változtat, hogy a kertészeti gazdaságok legjobb 25%-ában van néhány termelő, akik mind a technológia, mind a jövedelem terén Európa élvonalához tartoznak.

Mind a nemzeti, mind a nemzetközi adatok azt mutatják, hogy Magyarországon érdemes lenne fejleszteni a kertészeti ágazatot. Specializáltabb termelési szerkezettel, új termelőberendezések létesítésével és technológiai fejlesztéssel lehet magasabb eredményt elérni. Hazánkban egyrészt az eszközök és a termelési színvonal fejlesztésével, másrészt a termelői összefogás terén kellene lépéseket tenni ahhoz, hogy felvegyük a versenyt az élenjáró országokkal. Az intenzívebb termelés nagyobb szakértelmet kíván, és több beruházással jár, de akik vállalják a fejlesztésekkel járó kockázatot, azok jövedelmezően tudnak gazdálkodni. A zöldségfélék többsége jól termeszthető hazánkban, így nemcsak a hazai ellátásban jelentősek, de külföldön is keresett, versenyképes termékek lehetnek. A termékpálya megszervezésével, jobban működő integrációkkal és a kutatási háttér fejlesztésével kialakulhat 5-10 zöldségfaj nemzetközileg is versenyképes, exportorientált termesztése. Az ÚMVP kertészeti beruházási támogatásai segítséget nyújthatnak a fejleszteni kívánó gazdálkodóknak, bár a pénzügyi válság miatt sokkal nehezebb most hitelhez jutni, mint az elmúlt években. A kedvezőtlen hitelfeltételek miatt jelentős lesz azoknak a beruházásoknak a száma, amelyek támogatást nyertek ugyan, de a finanszírozási gondok miatt nem valósulnak meg. Nagyon fontos tehát lenne tehát a pénzügyi intézetek számára a kertészeti beruházásokhoz, növényházak és fóliasátrak építéséhez kapcsolódó hitelkonstrukciók kidolgozása.

3.3. Szőlő- és bortermelő gazdaságok

A magyarországi szőlőültetvények területe 82,6 ezer hektár volt 2008-ban, ebből a termő szőlő területe 75 ezer hektárt tett ki, míg a ténylegesen árutermelőnek tekinthető szőlőterület⁸ azonban csak 69 ezer hektár volt.

Az ültetvényterület az 1990-es évek óta fokozatosan csökken. Az Európai Unió belpiacán mutakozó bor túlkínálat levezetése érdekében meghozott szőlőültetvény kivágási intézkedések további lökést adtak a magyar szőlőültetvények csökkenésének. Az elmúlt években több kivágási programot hirdettek meg Magyarországon, amelyek keretében 2006-ban mintegy 3500 hektár, 2007-ben 2000 hektár ültetvény kivágására kaptak a gazdák támogatást. Középtávon a szakemberek a magyarországi ültetvények területét 60-65 ezer hektár közé várják.

A vizsgált három évben (2006-2008) előállított szőlő mennyisége 520 és 570 ezer tonna között mozgott, amiből az étkezési célra felhasznált szőlő éves szinten átlagosan 15 ezer tonnát tett ki. 2006 és 2008 között az előállított bor mennyisége 3,1 illetve 3,5 millió hektoliter között változott (8. táblázat). A borszőlő felvásárlási ára 2006-ban valamivel 60 forint fölött alakult, ami 2007-re az év eleji fagy és a későbbi aszály következtében közel 80 forintra növekedett. A 2008. évi átlag fölötti termés újra 60 forint közelébe vitte le az árakat.

A csemegezőlő felvásárlási ára a borszőlőhöz hasonlóan alakult, azzal az eltéréssel, hogy a 2007. évi árnövekedés majdnem 60%-os volt, míg 2008-ra a csemegezőlő ára a 2006-os árakhoz képest mintegy 17%-kal magasabb szintre állt be. A csemegezőlő termelői-piaci árának fluktuációja a 2006-2008-as időszakban jelentősen szerényebb volt.

8. táblázat

A szőlő és bor ágazat területi és hozamadatai (2006-2008)

Megnevezés	Mértékegység	2006	2007	2008
Összes szőlőterület	ha	83 718	82 383	82 638
Betakarított összes szőlőtermés	tonna	522 502	540 072	570 502
Termésátlag	kg/ha	6 910	7 180	7 530
Étkezési célra felhasznált szőlő	tonna	15 093	14 418	16 454
Csemegezőlő felvásárlási ár	Ft/kg	95,1	155,3	116,6
Csemegezőlő termelői-piaci ár	Ft/kg	298,5	329,2	304,0
Borszőlő felvásárlási ár	Ft/kg	62,8	79,8	64,3
Bor (egyszer fejtett)	hektoliter	3 144 321	3 221 702	3 448 762
Szőlőbor (hordós) felvásárlási ár	Ft/kg	122,0	138,6	138,2

Forrás: KSH statad adatbázis

Míg korábban a magyarországi borfogyasztás fejenként 32-33 liter volt évente, ez a mennyiség a KSH szerint 2007-ben 28,5 literre esett vissza. A borvásárlás visszafogását a csökkenő reálbérekkel, a növekvő fogyasztói árakkal, valamint az egyéb élelmiszerek és energiahordozók áremelkedésével hozták összefüggésbe. Ezzel megtört a korábbi évek tendenciája, amikor a kiskereskedelemben vásárolt borok mennyisége évről-évre növekedett, elsősorban a minőségi szeg-

⁸ Az 1000 m² feletti vagy területnagyságtól függetlenül az olyan szőlőterület, amelynek termését szőlő vagy bor formájában értékesítik.

mensben. A gazdasági válság hatására 2008-ban és 2009-ben a drágább palackos borok fogyasztása visszaesett, helyette inkább az otthoni borfogyasztás nőtt, de ekkor is egyre gyakrabban a műanyag és a kannás kiszerezést választották a fogyasztók a jobb minőségű palackozott borokkal szemben.

A borexport a termelőalapok csökkenése ellenére tartósan 650-700 ezer hektoliter körül alakul, értéke viszont a korábbi évekhez képest nőtt, 2008-ban 67 millió euróra. Az export 85%-a az EU tagállamaiba (főként Csehországba, Németországba, Szlovákiába és Nagy-Britanniába) kerül. Legfontosabb EU-n kívüli partnereink Oroszország, az USA, Kanada és Svájc.

2009-ben az elmélyülő világgazdasági válság a szőlészeti-borászati ágazatot is súlyosan érintette. A csökkenő vásárlóerő egyrészt csökkentette, másrészt az alacsonyabb minőségű és árú borok irányába át is rendezte borfogyasztást, ami jelentős mértékben felduzzasztotta az eladatlan készleteket. Ezt a helyzetet az alacsony árkategóriájú borok megugró importja tovább súlyosbította. Azonban kedvező jelnek tekinthető, hogy 2009 első félévében borexportunk mennyisége a világgazdasági válság ellenére sem esett vissza. A palackozott borok kivitele csökkent ugyan, amit a hordós kivitel ellentételezett, ezért az árbevételben (euróban kifejezve) csökkenés valószínűsíthető.

A magas készletállomány és a bor iránti alacsony kereslet hatására a 2009-es szüreti időnyben jelentősen visszaesett a borszőlő-felvásárlás, ami az árak további csökkenését eredményezte. A válság a bankok hitelkihelyezési politikájának felülvizsgálatát és a hitelezés szigorítását vonta maga után. Ennek következtében a borászati cégek idegen forrás bevonási lehetőségei beszűkültek, aminek hatására csökkenő kereslet és kínálati túlsúly alakult ki a borszőlő piacon. A kialakult helyzet komoly értékesítési nehézségekhez vezetett a kisebb méretű, szerződéssel nem rendelkező termelők körében.

3.3.1. A sikeres és a sikertelen gazdaságok összehasonlítása

A magyar FADN 2006-2008. évi adatbázisai 62 olyan szőlőtermelő gazdaságot tartalmaznak, amelyek mind a három évben szolgáltatott adatot. E 62 gazdaság közül a fent említett módszertan szerint legrosszabb és legjobb 16 mintauzem súlyozott átlagértékeit vizsgáltuk (9. táblázat). A legrosszabb 16 üzem az alapsokaság 1507 üzemét, míg a legjobb 16 az alapsokaság 603 üzemét reprezentálta.

Jelentős különbség tapasztalható a legrosszabb, valamint a legjobb 25% üzemei között a **gazdasági forma** tekintetében. Míg a legkevésbé jövedelmezően gazdálkodó 16 üzem között 15 egyéni- és csak 1 társas gazdaság található, addig a legjobb 16 üzem esetében a megoszlás 9 egyéni üzem a 7 társással szemben.

A **mezőgazdasági területet** tekintve a felső 25%-ba tartozó üzemek 8,72 ha-on gazdálkodnak, ami 3 hektárral, több mint 50%-al magasabb az alsó 25%-ba tartozó üzemek területénél (5,78 ha). A 3 hektáros különbség úgyszintén fennáll az összes szőlőterület és a termő szőlő terület esetében is. Ez a különbség viszont már több mint kétharmaddal (68%) nagyobb termőterületet jelent a legjobb üzemek javára. Európai méretegységben kifejezve a sikeres üzemek mérete (8,75 EUME) mintegy 57%-kal haladja meg a legkevésbé sikeres üzemekét (5,65 EUME), ami megfelel a területben meglévő különbségnek. Ez az üzemméret viszont még mindig igen kicsinek mondható az európai versenytársakhoz képest, ahol az átlagos üzemméret jóval nagyobb (Olaszország 21 EUME, Németország 55 EUME, Franciaország 98 EUME).

**A sikeres és a sikertelen szőlő- és bortermelő gazdaságok⁹ mutatói
(2006-2008. évek átlagadatai)**

Mutatók	Mértékegység	Alsó 25%	Felső 25%
Mezőgazdasági terület	ha/üzem	5,8	8,7
Összes szőlőterület	ha/üzem	4,4	7,5
ebből: termő szőlő	ha/üzem	4,2	7,1
Üzemméret	EUME/üzem	5,7	8,8
Munkaerő felhasználás	ÉME/üzem	1,4	3,4
Értékesítés nettó árbevétele	1000 Ft/üzem	1 882,3	16 470,3
ebből: szőlő- és bortermelés árbevétele	1000 Ft/üzem	1 703,5	14 883,3
Műtrágya költség	1000 Ft/ha	10,8	12,5
Növényvédőszer-költség	1000 Ft/ha	82,1	85,1
Üzemanyag költség	1000 Ft/ha	30,6	99,9
Anyagjellegű ráfordítások	1000 Ft/üzem	1 454,6	10 224,2
Személyi jellegű ráfordítások	1000 Ft/ÉME	872,0	980,1
Bruttó hozzáadott érték	1000 Ft/ha	157,9	994,8
Nettó hozzáadott érték	1000 Ft/ha	53,4	765,9
Bruttó beruházás (2006-2008, halmozott)	1000 Ft/ha	323,5	899,4
Tárgyi eszközök	1000 Ft/ha	1 862,5	2 911,4
Kötelezettségek	1000 Ft/ha	336,1	1 654,9
Saját tőke aránya	%	85,4	78,1
Eladósodottsági mutató	-	0,2	0,2
Likviditási ráta	-	80,0	3,2

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján saját számítás

A legjobb üzemek **borszőlő hozama** 2006-2008 átlagában több mint 30%-kal meghaladta a legrosszabb üzemek hozamszintjét, árelőnyük pedig 10% a kevésbé sikeres üzemekhez képest. Ez azt mutatja, hogy a sikeres üzemek hatékonyabban és termelékenyebben gazdálkodnak, míg az árelőny a magasabb minőségből adódó jobb alkupozícióra vezethető vissza.

A **műtrágya és a növényvédőszer** felhasználás közel azonos, míg az **üzemanyag**-igény ezzel szemben több mint háromszoros a legjobb 25%-ba tartozó üzemek esetében. Ez a sikeres üzemek magasabb gépesítettségére utal, ami az 56%-kal magasabb tárgyi eszköz állományban is megmutatkozik. A magasabb tárgyi eszköz állomány ellenére a legjobb üzemek kézimunkaigénye több mint kétszerese a gyengébb üzemekének, ami látszólag ellentmondásnak tűnik. A valóságban a magasabb kézimunkaerő igény egyrészt a magasabb hozamok betakarításához szükséges többletmunkaerő-igénnyel, másrészt a borászati ágazattal függ össze, tehát míg a rosszabb üzemek csupán borszőlő-termeléssel és értékesítésével foglalkoznak, a sikeres üzemekre a szőlőfeldolgozás és borkészítés, illetve értékesítés a jellemző, ami sokkal több kézimunkát igényel. Jelentős különbség figyelhető meg a fizetett **munkaerő javadalmazása** terén is, ami valószínűleg arra utal, hogy a sikeres üzemek precízebb, magasabb szakismerettel rendelkező munkaerőt alkalmaznak.

⁹ A kvartiliseket az egy EUME-re jutó bruttó hozzáadott érték alapján határoztuk meg.

A **saját tőke aránya és az eladósodottság** szempontjából nem mutatható ki markáns különbség a két üzemszoport között. Ezzel szemben az üzemek legjobb 25%-a 56%-kal magasabb tárgyi eszköz állománnyal, valamint ötször magasabb kötelezettség állománnyal rendelkezik a gyengébb üzemekhez képest, míg a bruttó beruházás állományában a különbség háromszoros a legjobb üzemek javára. Ennek értelmében a sikeres üzemek a már eddig is magasabb eszközállományukon felül arányaiban sokkal nagyobb fejlesztéseket tudnak megvalósítani, így technológiai előnyük tovább növekszik a korlátozottabb fejlesztési lehetőségekkel rendelkező, lemaradó üzemekkel szemben.

A döntő különbség a legsikeresebb és leggyengébb üzemek között alapvetően a tevékenységi körben és ebből fakadóan az **értéklánc hosszában** mutatható ki. Míg a gyenge üzemek jellemzően alaptevékenységgel foglalkoznak, tehát egyszerűen csak borszőlőt állítanak elő, és annak értékesítéséből származik a bevételük, addig a sikeres gazdaságok a saját borszőlőtermelés mellett borkészítéssel is foglalkoznak. Így jelentősen megnövelik az egységnyi alapanyagra vagy területre vetített hozzáadott értéket.

3.3.2. Nemzetközi összehasonlítás

A nemzetközi összehasonlításhoz az Európai Unió többi tagországa közül Németországot, Franciaországot és Olaszországot választottuk, egyrészt mint a magyar borok felvevőit (Németország) másrészt mint potenciális versenytársakat (Olaszország, Franciaország) (10. táblázat). A **mezőgazdasági terület** tekintetében a vizsgált négy országhoz képest a magyar gazdaságok területe a legkisebb és több mint 1 hektárral elmarad az EU-10 átlagától is. Amennyiben csak a szőlőültetvények területét vizsgáljuk, a kép némileg már kiegyenlítettebb. Ezzel együtt a magyar gazdaságok 5,8 hektáros átlagterülete továbbra is az egyik legalacsonyabb, azonban figyelembe kell venni a magyar szőlőtermesztésre jellemző kétpólusú üzemszerkezetet, a kevés számú nagy területtel rendelkező termelőt és a nagyszámú kisebb gazdaságot.

Európai összehasonlításban elmondható, hogy a magyar szőlészettel-borászattal foglalkozó üzemek az **ökonómiai méret** tekintetében kisméretűek nyugati versenytársaikhoz képest. Ez a tény több szempontból is hátrányos: egyrészt méretgazdaságossági okok miatt csökkenti az eszközök hatékony kihasználásának lehetőségét, másrészt a viszonylag alacsony saját erő és korlátozott hitelképesség nem teszi lehetővé jelentősebb beruházások végrehajtását. Éppen ezért szükség van az üzemek **területi koncentrációjára**, ami életképesebb és a nemzetközi versenyben is helytállni képes gazdaságok létrejöttét tenné lehetővé. A nagyméretű gazdaságok egy kézben tudják integrálni a szőlőtermesztés és a borkészítés teljes folyamatát, aminek köszönhetően magasabb feldolgozottsági fokú, nagyobb hozzáadott értékű terméket tudnak előállítani kellő mennyiségben.

A **munkaerő-felhasználás** terén a magyar gazdaságok, az ültetvényterülethez hasonlóan, a francia gazdaságokkal vannak egy szinten 2,6 éves munkaerőegységgel (ÉME), ami a vizsgált országok között a legmagasabb érték. A magyarországi szőlőtermesztő gazdaságok egy hektárra vetített **bruttó termelési értéke** nagyságrendjét tekintve egy szinten van az olasz szőlőtermesztő gazdaságokéval. A német gazdaságok 82%-kal, a francia üzemek pedig 32%-kal magasabb termelési értéket értek el 2005-2007 átlagában. Ehhez képest a német gazdaságok két és félszer, a francia és az olasz gazdaságok pedig kétszer magasabb **nettó hozzáadott értéket** realizáltak. Abban az esetben viszont, ha leszűkítjük a mutatót, és az 1 ha mezőgazdasági területre jutó bruttó termelési érték helyett csupán az 1 ha szőlőültetvényre jutó szőlő és bor termelési értéket vizsgáljuk, a francia termelők termelési értéke igen jelentős mértékben megemelkedik és kétszeresen felülmúlja az utána következő második legmagasabb német értéket, míg a többi ország értéke gyakorlatilag nem változik.

A szőlőtermesztő gazdaságok költsége- és jövedelemstruktúrája (2005-2007. évek átlagadatai)

Mutatók	Mérték- egység	Német- ország	Francia- ország	Olasz- ország	Magyar- ország	Magyar- ország felső 25%	EU-10	EU-15	EU-25
Mezőgazdasági terület	ha/üzem	11,8	20,8	8,3	7,3	13,6	8,7	13,3	13,1
Szőlőültetvény terület	ha/üzem	8,5	5,8	6,4	5,8	10,8	6,0	9,0	8,9
Üzemméret	EUME/üzem	56,4	103,0	23,7	7,1	13,6	11,2	39,9	38,9
Munkaerő felhasználás	ÉME/üzem	2,4	2,6	1,4	2,6	4,2	2,7	1,7	1,7
Bruttó termelési érték	Euró/ha	10 896,9	7 892,1	6 341,3	5 976,4	15 103,4	4 840,9	5 198,3	5 191,3
Szőlő és bor termelési értéke	Euró/ha	13 445,3	26 609,6	7 442,4	5 192,6	18 077,0	5 087,0	6 927,2	6 886,6
Folyó támogatások- és adók egyenlege	Euró/ha	855,6	45,2	292,7	81,6	528,5	146,3	188,4	187,2
Folyó termelő felhasználás	Euró/ha	4 741,3	2 849,5	1 839,7	3 405,1	5 479,2	2 585,1	1 736,4	1 756,8
Műtrágyaköltség	Euró/ha	112,8	102,9	134,6	23,8	37,1	37,3	98,8	97,3
Növényvédőszer-költség	Euró/ha	340,1	333,2	259,5	250,0	300,7	220,8	213,0	213,2
Energia költség	Euró/ha	468,5	131,7	201,9	448,0	370,3	341,8	145,0	149,6
Bérelti díjak	Euró/ha	420,0	674,3	78,4	35,2	108,8	37,4	271,0	265,6
Kamatköltségek	Euró/ha	323,6	217,3	28,7	153,6	373,0	110,3	96,4	96,8
Értékesítési leírás	Euró/ha	1 417,6	947,1	997,3	740,0	1 339,4	701,7	689,8	690,1
Bruttó hozzáadott érték	Euró/ha	7 011,2	5 087,9	4 794,2	2 652,8	10 152,7	2 402,1	3 650,2	3 621,7
Nettó hozzáadott érték	Euró/ha	5 593,6	4 140,8	3 797,0	1 912,8	8 813,3	1 700,4	2 960,4	2 931,6
Nettó hozzáadott érték	Euró/ÉME	27 253,6	33 846,3	22 334,0	5 244,6	28 764,4	5 558,9	23 476,9	22 504,7
Bruttó beruházás (2005-2007, halmozott)	Euró/ha	4 577,6	2 564,2	1 348,0	1 343,6	2 069,7	1 546,7	1 548,8	1 549,4
Beruházási támogatások- és adók egyenlege	Euró/ha	-176,1	58,2	48,0	2,3	10,0	22,2	31,5	31,3
Eszközérték	Euró/ha	43 141,1	23 414,1	38 041,1	16 468,6	42 543,3	16 096,6	22 059,7	21 913,3
Saját tőke	Euró/ha	35 968,3	16 352,1	37 358,6	12 620,2	32 255,2	13 005,1	19 148,1	18 996,0
Kötelezettségek	Euró/ha	7 172,8	7 062,0	682,5	3 848,4	10 288,1	3 091,5	2 911,6	2 917,3
Költséghatékonyság		0,57	0,48	0,45	0,69	0,45	0,68	0,47	0,47

 Forrás: Saját kalkulációk az EADN Public Database (<http://ec.europa.eu/agriculture/rica>) felhasználásával

Az egy hektárra jutó **foljó termelő felhasználás** terén a magyar gazdaságok a német gazdaságok mögött a második legmagasabb felhasználást érték el a vizsgált 3 év átlagában 3405 Euro/ha értékkel, ami mintegy 20%-kal magasabb a francia, és közel kétszer nagyobb az olasz felhasználásnál.

A magyar szőlészeteknél a legalacsonyabbak az egy hektárra jutó **műtrágya és növényvédőszer** költségek, ami környezetvédelmi szempontból előnyös, viszont extenzívebb gazdálkodási gyakorlatra utal. Az **energiaköltséget** tekintve a magyar termelők az „élbolyban” helyezkednek el, ami túlnyomórészt a gazdaságok elavult, korszerűtlen, éppen ezért pazarló üzemanyag-felhasználással jellemezhető gépparkjának köszönhető.

Az olasz és francia szőlészetek több mint 25%-kal, míg a német gazdaságok közel 100%-kal magasabb **értéksökkenést** számolnak el egy hektárra vetítve, mint a magyar gazdaságok. Ez a technológiában (gépesítettség, ingatlanok) megnyilvánuló különbségekre hívja fel a figyelmet. Erre utalnak a **beruházások** is, a magyar gazdaságok az olasz szőlészekkel együtt a legkevesebbet fordították fejlesztésekre. Ehhez képest a francia gazdaságok 90%-kal, míg a németek közel három és félszer többet áldoztak beruházásokra.

A szőlészet-borászat magas kézimunkaerő igényű ágazat, ami a vidéki foglalkoztatás szempontjából kedvező lenne, mégis a nemzetközi trendek a minél magasabb szintű **gépesítettség** felé mutatnak. A jelentős beruházást igénylő drága szőlőkombájnok beszerzését viszont csak a nagyméretű gazdaságok engedhetik meg maguknak. A kis méretű, csak borszőlő-előállításra szakosodott gazdaságok általában véve nem életképesek, kivéve, ha speciális minőséget tudnak előállítani, amit a piac stabilan igényel és hajlandó magasabb árral honorálni.

Jelentős konkurenciát jelentenek a magyar, alacsonyabb minőségi kategóriájú borok számára az olasz borok. Az olasz bortermelők egy része erre a szegmensre állt rá és intenzív termesztéstechnológia mellett a magyar átlag szőlőhozam két-háromszorosát termelik meg hektáronként. Így képesek olyan alacsony áron (60-80 Ft/l) tömegborokat készíteni, amennyi a magyar borszőlő felvásárlási ára. Napjainkban egyre nagyobb mennyiségű tartályos **olasz tömegbor** érkezik a magyar piacra, amit sok piaci szereplő véleménye szerint gyakran magyar borokkal házasítva illegálisan palackoznak és értékesítenek.

A **minőségi borok** területén egyre élesedő verseny várható az elmúlt 10-15 év során nagy fejlődésen átesett bortermelő országok termelői részéről, úgymint Egyesült Államok (Kalifornia), Chile, Argentína, Dél-Afrika, Ausztrália és Új-Zéland. Mivel a bor egy olyan élvezeti termék, amelynek árát a közvetlenül mérhető minőségi jellemzők mellett a tudatalatti képzetársítások is befolyásolják, ezért a versenyképesség fokozása érdekében nagy jelentősége van a hatékony marketing tevékenységnek, illetve a tudatos (a nemzeti termékek fogyasztását előnyben részesítő) fogyasztás-ösztönzésnek.

A magyar szőlő és bortermelő gazdaságok **legjobb 25%-ának** mutatói jóval kedvezőbb képet festenek az EU-15 átlagához viszonyítva és vetekszenek a német és a francia gazdaságok eredményeivel.

Szembetűnő különbségek vannak a felhasznált **munkaerő** nagyságában. Míg az EU-15 szőlő- és bortermelő gazdaságaiban átlagosan 1,7 éves munkaerőegységet foglalkoztatnak üzemenként, ez a legjobb magyar üzemeknél több mint két és félszer magasabb.

Az **eszközérték** duplája az EU-15 átlagának, ami a magasabb munkaerő-felhasználás miatt nem feltétlenül arra utal, hogy a szőlőtermesztés gépesítettsége meghaladja a régi tagországokét. A magasabb egy hektárra jutó eszközérték vélhetően azzal van kapcsolatban, hogy a legjobb hazai szőlőtermesztő gazdaságokban az EU-15 átlagánál sokkal jelentősebb a borászat szerepe. Ami a **beruházásokat** illeti, a legsikeresebb magyar szőlő- és bortermelő gazdaságok fejlesztéseinek értéke ugyan meghaladja a régi tagországok átlagát, de elmarad a francia és a német gazdaságok mögött.

A legjobb magyar gazdaságok **bruttó termelési értéke**, valamint szőlő és bor termelési értéke a háromszorosa az EU-15-ök átlagának. E tekintetben egyedül a francia gazdaságok szőlő és bor termelési értéke nagyobb. Ezzel együtt a **folyó termelő felhasználás** is kiemelkedően magas, több mint háromszorosa a régi tagországok átlagának és kétszerese a francia gazdaságokénak. A magas ráfordítások azonban magas termelési értéket eredményeznek, a legsikeresebb magyar gazdaságok költséghatékonysága az olasz gazdákéval együtt a legjobb a mezőnyben. Az egy hektár mezőgazdasági területre vetített **nettó hozzáadott érték** tekintetében a legsikeresebb magyar gazdaságok túlszárnyalják az EU-15-ök és a kiválasztott tagországok átlagát. Ha viszont éves munkaerőegységre vetítjük a nettó hozzáadott értéket, akkor a magas munkaerő-felhasználás miatt már csak másodikak a franciák mögött.

Összességében elmondható, hogy a magyar szőlészet és borászat az európai szőlő- és bortermelő országok **középmezőnyébe** tartozik. Az átlagos vagy átlag alatti gazdaságok számára a kedvezőbb eredmények elérése érdekében a területnövelésre, a ráfordítás- és munkaerő-hatékonyság növelésére, valamint a kiemelkedő minőség elérésére kell törekedni. Ennek hiányában csak vegetálás és lassú lecsúszás vár rájuk.

A magyar elit, az **üzemek legjobb 25%-a** azonban az európai versenytársak között is megállja a helyét, azzal együtt, hogy a munkaerő-hatékonyságon és a folyó termelő felhasználás szintjén még van mit javítani.

3.4. Gyümölcstermelő gazdaságok

A magyarországi gyümölcs termőterület a KSH adatai szerint 2005-ben közel 103 ezer hektár volt, majd attól kezdve fokozatosan csökkent, így 2008-ban valamivel több mint **99 ezer hektárt** tett ki. A legfontosabb gyümölcsfajok a termőterületük alapján az alma, a meggy, a szilva, az őszi és a kajszibarack, a körte, a cseresznye, a ribiszke, a málna és a szamóca (11. táblázat).

Az összes megtermelt termésmennyiség átlagos években 840-860 ezer tonna között szóródik. Ezzel szemben 2007-ben az összes termésmennyiség nem érte el a 360 ezer tonnát, mivel a keleti országrészt 100%-os fagykár sújtotta. A gyümölcsök kétharmadát az **alma** teszi ki, míg a második legjelentősebb gyümölcsünk, a **meggy**, már csak 8%-kal részesedik az összes termésből. A harmadik legfontosabb gyümölcs a szilva, a negyedik az őszibarack a maguk 7 és 5%-os részesedésével.

11. táblázat

A fontosabb gyümölcsök termőterülete és termésmennyisége (2006-2008)

Gyümölcs	2006		2007		2008	
	Termőterület, ha	Termésmennyiség, tonna	Termőterület, ha	Termésmennyiség, tonna	Termőterület, ha	Termésmennyiség, tonna
Alma	45 487	537 345	43 746	170 900	43 075	568 573
Körte	3 217	32 839	3 145	11 799	3 208	22 030
Cseresznye	2 233	8 536	2 257	6 572	2 258	7 743
Meggy	13 000	60 177	13 409	42 571	14 899	68 155
Szilva és ringló	8 996	64 584	8 526	30 772	8 283	55 971
Kajszi barack	5 995	40 281	6 098	21 734	6 133	26 761
Őszi barack	8 069	67 554	7 987	40 820	7 610	47 508
Ribiszke	2 216	10 777	2 505	5 191	2 564	6 436
Málna	1 510	11 877	1 455	6 166	1 253	6 304
Szamóca	524	6 605	549	4 616	617	6 684
Gyümölcs összesen	100 589	863 335	99 056	359 662	99 327	840 456

Forrás: KSH STADAT adatbázis

Az átlagos felvásárlási árak (12. táblázat) a vizsgált három évben a szélsőséges időjárási viszonyoknak köszönhetően hektikusan alakultak. A fagykárrel és aszályal sújtott 2007-es évben a kibocsátás visszaesésének következtében az árak átlagosan 30-50%-kal emelkedtek, de egyes gyümölcsök (mint például az alma) esetében a 100%-ot is meghaladták. Ezzel szemben a 2008-as év átlagos terméseredményei hatására az árak átlagosan 26%-kal csökkentek. A visszaesés különösen az almánál szembetűnő, ami az előző évi 56,4 forintos átlagárról kevesebb, mint egyharmadára (17,4 Ft/kg) esett vissza.

12. táblázat

A fontosabb gyümölcsök felvásárlási és termelői-piaci átlagára (2006-2008)

Gyümölcs	2006		2007		2008	
	Felvásárlási átlagár, Ft/kg	Termelői-piaci átlagár, Ft/kg	Felvásárlási átlagár, Ft/kg	Termelői-piaci átlagár, Ft/kg	Felvásárlási átlagár, Ft/kg	Termelői-piaci átlagár, Ft/kg
Alma	27,6	149,9	56,4	204,0	17,4	236,4
Körte	48,5	308,6	79,7	347,8	58,0	348,1
Cseresznye	165,6	431,8	193,3	375,7	209,3	415,7
Meggy	104,7	313,2	188,2	341,9	69,2	296,7
Szilva és ringló	41,7	147,1	70,0	224,5	49,8	184,5
Kajszi barack	70,5	223,8	103,2	361,2	100,0	373,3
Őszi barack	54,2	251,9	77,7	320,7	59,0	296,5
Ribiszke	61,0	647,2	93,0	523,9	91,0	702,5
Málna	208,0	761,0	283,0	786,3	416,0	1 022,2
Szamóca	376,0	508,7	308,0	666,8	402,0	645,3

Forrás: KSH STADAT adatbázis

A termelői-piaci átlagár a három éves időszak első két évében a felvásárlási árhoz hasonló tendenciát mutat, viszont 2008-ban nem következett be a drasztikus árcsökkenés. A legtöbb gyümölcs esetében az árak az előző év árai körül alakultak; csupán négy gyümölcsfaj esetén figyelhető meg szerény áresés, míg a többi esetben az árak kisebb-nagyobb mértékben még növekedtek is. A jelentősen megnövekedett árrés nagy része a felvásárlóknál, a feldolgozóknál és a kereskedőknél csapódott le.

A hazai gyümölcsstermelőknek komoly problémát okoznak a gyorsan és kiszámíthatatlanul változó piaci igények, amelyek megnehezítik a hosszabb távú üzleti tervezést. A változó kereslet, a felfutó import és az időjárási anomáliák **rapszodikusán ingadozó árakat** idéznek elő.

Jellemző a nagy mennyiségű, **egyöntetű árualap hiánya** a területileg és fajtaösszetétel szempontjából szétaprózott termelés miatt. A termelők összefogásával létrehozott értékesítő szövetkezetek hiánya esetén az értékesítés nagyon szervezetlen, ad-hoc jellegű, nem képes folyamatosan jó minőségű áruval ellátni a kiskereskedelmi egységeket. A kézimunkaerő hiánya és viszonylagos drágasága miatt alacsony a post-harvest jellegű szortírozó-csomagoló tevékenység, ami heterogén, kiegyenlített minőségű árualaphoz vezet.

Bár az ágazat számára nyújtott ültetvénytelepítési támogatás hatására egyrészt némileg növekedett az összes ültetvényterület és a fajtaszerkezet váltás is megkezdődött, ennek ellenére az intenzív, illetve **szuperintenzív** ültetvények részaránya alacsony.

3.4.1. A sikeres és a sikertelen gazdaságok összehasonlítása

A magyar FADN 2006-2008. évi adatbázisaiba 120 gyümölcsstermesztő gazdaság került be. Az egy hektárra jutó bruttó termelési érték alapján rangsorolt üzemek közül az alsó és felső 25%-ba tartozó 30-30 mintauzem súlyozott átlagértékeit vizsgáltuk (13. táblázat).

A legrosszabb 30 üzem az alapsokaság 1888 üzemét, míg a legjobb 30 pedig az alapsokaság 1329 üzemét reprezentálta.

A gazdasági formát vizsgálva a gyengébb üzemek között 27 egyéni és 3 társas gazdaság található, míg a legjobb üzemek esetében az arány 23 egyéni és 7 társas gazdaság. Bár a sikeres üzemek körében a társas üzemek ugyan kétszer többen vannak, a gazdaságok döntő többsége egyéni gazdaság.

A **mezőgazdasági terület** nem tér el számottevően a két üzemcsoportnál. Az összes ültetvényterületben mindössze fél hektár eltérés mutatkozik, míg a termő ültetvényeknél a különbség egy hektár a legjobb 25%-ba tartozó üzemek javára. Nagy különbséget mutat viszont az egy hektárra jutó árbevétel, ahol az eltérés csaknem négyszeres. Ez a sikeres üzemek intenzívebb termesztés-technológiájára utal.

A **közvetlen költségek** tekintetében a műtrágya és a növényvédőszer felhasználás együttes értéke több mint 100%-kal, míg az üzemanyag költség csaknem 100%-kal magasabb a legjobb 25%-ba tartozó üzemek esetében. Ennek értelmében a sikeresebb üzemek magasabb intenzitással, magasabb technológiai színvonalon termelnek a gyengébb üzemekhez képest. A magasabb technológiai színvonalat a közel négyszer magasabb **tárgyi eszköz állomány** is alátámasztja, ami jelentősebb és modernebb hűtő, tároló, válogató és csomagoló kapacitás meglétére utal. A magasabb tárgyi eszköz állomány ellenére a legjobb üzemek **kézimunkaigénye** több mint kétszerese a gyengébb üzemekének. A vizsgálatok szerint a legjobb üzemeknél az átlaghozam mértéke 50-100%-kal magasabb. Mivel a betakarítás a legtöbb esetben továbbra is kézi munkát igényel, ezért a nagyobb termésmennyiség leszedése több munkaóra ráfordítást von maga után, ami indokolja a sikeresebb üzemek magasabb munkaerő-felhasználását.

**A sikeres és a sikertelen gyümölcsstermelő gazdaságok¹⁰ mutatói
(2006-2008. évek átlagadatai)**

Mutatók	Mértékegység	Alsó 25%	Felső 25%
Mezőgazdasági terület	ha/üzem	9,1	9,7
Összes gyümölcstüvelvény terület	ha/üzem	6,9	7,4
ebből: termő gyümölcs	ha/üzem	5,9	6,8
Üzemméret	EUME/üzem	10,7	11,8
Munkaerő felhasználás	ÉME/üzem	0,8	2,0
Értékesítés nettó árbevétele	1000 Ft/üzem	2 266,2	8 694,9
ebből: gyümölcsstermelés árbevétele	1000 Ft/üzem	1 647,0	7 612,3
Műtrágya költség	1000 Ft/ha	20,0	33,8
Növényvédőszer-költség	1000 Ft/ha	61,5	139,4
Üzemanyag költség	1000 Ft/ha	33,3	61,6
Anyagjellegű ráfordítások	1000 Ft/üzem	2 008,7	3 853,8
Személyi jellegű ráfordítások	1000 Ft/ÉME	875,5	888,8
Bruttó hozzáadott érték	1000 Ft/ha	68,5	499,2
Nettó hozzáadott érték	1000 Ft/ha	-0,3	347,6
Bruttó beruházás (2006-2008, halmozott)	1000 Ft/ha	131,4	306,2
Tárgyi eszközök	1000 Ft/ha	635,3	2 318,7
Kötelezettségek	1000 Ft/ha	174,1	402,9
Saját tőke aránya	%	82,0	81,7
Eladósodottsági mutató	-	0,2	0,2
Likviditási ráta	-	7,6	14,6
Termelési érték arányos jövedelem	%	-17,8	24,3

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján saját számítás

Az **értékesítési árak** terén szintén jelentős különbség tapasztalható, amit a széles termékkör miatt a táblázatban nem tudunk bemutatni. Ez egyrészt a minőséggel, másrészt a termelési céllal függ össze. A feldolgozási célra termesztett gyümölcs ára általában töredéke a válogatott, csomagolt, frisspiaci célra szánt gyümölcsének. Természetesen nem lehet ilyen éles határvonalat húzni a két üzemszort közé, amelynek értelmében a gyengébb üzemek csak ipari, míg a sikeres üzemek csak frisspiaci termékeket állítanak elő. Mindazonáltal az átlagos értékesítési árak között megfigyelhető 40-60%-os különbség a sikeresebb üzemek javára a minőségi áru nagyobb arányát jelzi, ami kedvezőbb értékesítési lehetőségekkel párosul.

További lényegi különbség a két üzemszort között az eltérő **ültetvény-összetétel**. A sikeres gazdaságok jellemzően étkezési alma, őszibarack, kajszibarack, szilva, kisebb mértékben meggy és mandulatermesztéssel foglalkoznak. Ezzel szemben a gyengébb gazdaságoknál az alma mellett meggy, piros és fekete ribizli, valamint kisebb mértékben cseresznye, szilva, őszibarack és körte található.

¹⁰ A kvartiliseket az egy EUME-re jutó nettó hozzáadott érték alapján határoztuk meg.

Az eltérő ültetvény-összetétel, az eltérő intenzitásból adódó hozamkülönbség és a változó minőségnek köszönhető eltérő értékesítési ár miatt a sikeres üzemek értékesítési árbevétele közel négyszerese a legkevésbé sikeres üzemek értékének. Ezzel szemben az anyagjellegű ráfordítások terén a különbség kevesebb, mint kétszeres. Ennek köszönhetően a gyengébb üzemeknél az árbevétel alig fedezi az anyagjellegű ráfordításokat és már nem képes fedezetet nyújtani a személyi és egyéb kiadásokra. A sikeres üzemeknél az anyagjellegű ráfordítások csupán az árbevétel 45%-át érik el, így náluk az egyéb költségeken felül 25% nyereség is keletkezik.

A saját tőke aránya és az **eladósodottság** szempontjából a két üzemszoport adatai számottevően nem térnek el egymástól. Ezzel szemben a legsikeresebb üzemek két és félszer magasabb **kötelezettség** állománnyal rendelkeznek, míg a **bruttó beruházás** különbsége több mint kétszeres. Ennek köszönhetően a sikeres üzemek jóval nagyobb fejlesztéseket tudnak megvalósítani, ami által technológiai előnyük tovább növekszik.

3.4.2. Nemzetközi összehasonlítás

A nemzetközi összehasonlításhoz az Európai Unió többi tagországa közül Németországot, Olaszországot, Ausztriát és Lengyelországot választottuk, mint potenciális versenytársakat.

A **mezőgazdasági terület** tekintetében a vizsgált négy országhoz képest a magyar gazdaságok területe a legnagyobb. A gyümölcsültetvények területét vizsgálva szintén a magyar gazdaságok területe (8,6 ha) a legnagyobb, 3 hektárral nagyobb a lengyel gazdaságokénál (5,5 ha). Az elemzett országok közül az olasz gyümölcsstermesztők rendelkeznek a legnagyobb ültetvényterülettel a maguk 1,7 hektárjával, ami a magyar terület egyötöde. Igen alacsony az EU-15-ök átlagos ültetvényterülete (mindössze 2 ha), ami a sok kis méretű olasz, spanyol, portugál és görög gyümölcsstermesztőnek tudható be (14. táblázat).

A magyar gazdaságoknál meglepően alacsony (1,5) éves munkaerőegység jut egy üzemre, aminél csak az olasz gazdaságok **munkaerő-igénye** alacsonyabb (1,1 ÉME), viszont ők sokkal kisebb területen is gazdálkodnak. A látszólagos nagyfokú munkahatékonyság, nem társul magas **eszközellátottsággal**, mivel a magyar gazdaságok eszköztétele a legalacsonyabb (7330 Euro/ha). A lengyel gazdaságok ennél közel kétszer, az osztrák termelők pedig több mint háromszor nagyobb értékkel rendelkeznek. Ennek fényében a magyar gazdaságok technikai-műszaki téren jelentősen el vannak maradva versenytársaiktól, saját tőke terén az elmaradás még ennél is számottevőbb.

A technikai lemaradás megszüntetése érdekében elvégzett **beruházások** terén szintén elmaradás mutatkozik. Az igen alacsony beruházási mutatóval rendelkező Olaszország után a magyar gazdaságok beruházásai a legalacsonyabbak. A lengyel gazdaságok több mint 50%-kal, míg a németek közel háromszor magasabb mutatóval rendelkeznek. A magyar gyümölcsstermesztők egy hektárra vetített **bruttó termelési értéke** messze elmarad az összehasonlításba bevont többi európai ország hasonló értékeitől. Míg a lengyel gyümölcsstermesztők „csak” 2-szer, addig az olaszok 2,5-szer, az osztrákok több mint 3,5-szer, a német gazdálkodók pedig 9-szer magasabb bruttó termelési értéket értek el hektáronként három év átlagában. Sajnos akkor sem javul a kép, ha csak a gyümölcsstermelés termelési értékét vizsgáljuk az ültetvényterületre vetítve. A **ráfordítások** tekintetében a legtöbb esetben a magyar gyümölcsstermesztők költségei a legalacsonyabbak közé tartoznak. Ez viszont jelen esetben nem a kedvező költséggazdálkodással magyarázható, hanem a nagyrészt extenzív termesztés-technológiával. Így egy rossz évben a veszteségek minimalizálhatók.

A gyümölcsstermesztő gazdaságok költség- és jövedelemstruktúrája (2005-2007. évek átlagadatai)

Mutatók	Mérték- egység	Német- ország	Olasz- ország	Ausztria	Lengyel- ország	Magyar- ország	Magyar- ország felső 25%	EU-10	EU-15	EU-25
Mezőgazdasági terület	ha	14,4	6,8	13,4	7,7	14,9	13,4	9,1	8,2	8,2
Ültetvényterület	ha	7,5	1,7	6,5	5,5	8,6	8,8	5,9	2,0	2,2
Munkaerő felhasználás	ÉME/üzem	3,6	1,1	2,3	2,1	1,5	2,3	2,1	1,3	1,3
Bruttó termelési érték	Euró/ha	13 105,6	4 268,1	5 597,7	3 264,3	1 569,0	3 686,1	2 642,4	3 405,7	3 360,7
Gyümölcstermelési termelési értéke	Euró/ha	10 249,3	5 192,3	7 046,5	3 498,4	1 740,5	5 059,4	2 989,8	4 300,4	4 113,0
Folyó támogatások- és adók egyenlege	Euró/ha	476,1	350,3	993,3	159,8	264,0	325,2	188,4	364,3	353,8
Folyó termelő felhasználás	Euró/ha	5 989,7	1 250,2	2 204,5	1 021,2	903,0	1 362,6	983,7	1 105,3	1 098,1
Műtrágyaköltség	Euró/ha	204,7	150,1	91,5	141,4	50,9	73,6	105,5	135,7	133,9
Növényvédőszer-költség	Euró/ha	487,3	174,5	295,5	232,5	244,5	372,7	218,6	148,9	153,0
Energia költség	Euró/ha	643,4	201,0	197,6	211,2	181,2	231,3	194,9	152,0	154,5
Bérleti díjak	Euró/ha	216,8	53,0	136,8	6,1	23,6	31,2	12,6	51,1	48,8
Kamatköltségek	Euró/ha	301,2	8,8	99,4	33,7	68,1	133,8	39,3	29,6	30,2
Értékesítési leírás	Euró/ha	1 369,2	594,6	1 080,2	788,3	469,8	659,7	670,8	385,1	401,9
Bruttó hozzáadott érték	Euró/ha	7 592,1	3 368,1	4 386,5	2 402,9	930,0	2 648,7	1 847,1	2 664,7	2 616,4
Nettó hozzáadott érték	Euró/ha	6 222,8	2 773,6	3 306,3	1 614,6	460,2	1 989,0	1 176,3	2 279,6	2 214,5
Nettó hozzáadott érték	Euró/ÉME	25 193,9	16 731,7	19 071,5	6 025,2	4 508,6	11 698,8	5 240,6	14 413,4	13 666,4
Bruttó beruházás (2005-2007. halmozott)	Euró/ha	12 057,3	1 885,2	11 708,7	6 563,5	4 219,1	5 097,6	5 341,8	2 049,2	2 241,3
Beruházási támogatások- és adók egyenlege	Euró/ha	-137,0	13,7	-121,2	-65,4	20,2	69,7	-20,7	3,9	2,4
Eszközérték	Euró/ha	34 516,4	28 154,9	24 166,4	13 145,8	7 330,3	11 869,0	11 298,6	20 707,3	20 159,0
Saját tőke	Euró/ha	27 576,2	27 994,6	21 575,9	11 855,7	4 997,6	7 960,5	9 858,0	19 952,4	19 364,1
Kötelezettségek	Euró/ha	6 940,2	160,3	2 590,4	1 290,1	2 332,7	3 908,5	1 440,6	754,9	795,0
Költséghatékonyság		0,56	0,43	0,59	0,55	0,87	0,55	0,63	0,44	0,45

Forrás: Saját kalkulációk az FADN Public Database (<http://ec.europa.eu/agriculture/rica>) felhasználásával

Jól mutatja lemaradásunkat, hogy a hazai üzemek **költséghatékonysága** kimagaslóan leggyengébb a vizsgált országok között.

A magyarországi üzemek legjobb és legrosszabb 25%-ának összehasonlítása során jelentős különbségek mutatkoztak a kevésbé sikeres és a legsikeresebb üzemek között az ültetvényösszetétel, az intenzitás, a hozamok és az értékesítési árak terén. Mivel az európai versenytársak mindegyike lekörözi Magyarországot, így a gyengébb üzemek lemaradása európai szinten még inkább számottevő.

Összességében a legjobb 25% üzemei csak az átlagos lengyel gazdaságok szintjét érik el. A fenti táblázat alapján ugyan megközelítik a régi tagországok átlagának szintjét, de ehhez hozzátartozik, hogy az EU-15-ök átlagát rontják Spanyolország, Portugália és Görögország kisméretű gazdaságainak eredményei.

Annak ellenére, hogy 1996 óta évről-évre változó keretösszeggel igényelhető támogatás ültetvénytelepítésre és korszerűsítésre, az **ágazat lemaradása jelentős még a lengyel termelők-höz viszonyítva is**. Ezért a jövőben az intenzív ültetvények részarányának növelésére van szükség korszerű fajta-összetétel, modern művelésmód (intenzív vagy szuperintenzív koronaforma), víztakarékos öntözés (mikro, vagy csepegtető), az ültetvény igényeihez igazított tápanyag-utánpótlás és növényvédelem alkalmazásával.

Egységes, nagytételű árualapot csak **termelői összefogással** lehet létrehozni. A termelői összefogás keretei között egyszerűbben és gazdaságosabban valósítható meg a napjainkban általános elvárásnak számító osztályozás, címkézés és csomagolás is. Egyedül a nagyobb méretekben rejlő költség-összerűsítéssel és az intenzív technológiákkal megvalósított hatékony termeléssel lehet elérni olyan önköltséget, amely képes versenyezni a más országokból behozott, szállítási költséggel terhelt import áruval.

3.5. Tejtermelő gazdaságok

A szarvasmarha-állomány az elmúlt évek során folyamatosan csökkent. A KSH adatai szerint a szarvasmarhák száma 2008. augusztus 1-jén 702 ezer volt, az utolsó 4 hónap alatt szinte nem változott. A tehénállomány 325 ezer, az elmúlt egy év során lényegében stagnált.

Magyarországon a csatlakozás óta mind a tejtermelés, mind a felvásárlás csökken. A magyarországi tejfelvásárlás 2004 óta 20 százalékkal esett vissza, 2008 első félévében az előző évi mennyiség 86 százalékat vásárolták fel a feldolgozók.

A 2006-ban beindult nagy mennyiségű folyadéktej export miatt a 2007. évben már kevés volt a tej. A 2007. év végére lecsökkent hazai tejkínálat miatt a feldolgozók féltek, hogy nem jutnak kellő mennyiségű alapanyaghoz. Ezért 2008 elején olyan mértékű áremelésbe kezdtek, hogy az átvételi ár a 100 Ft/kg-ot is meghaladta. A tesztüzemi adatok alapján végzett számítások ezt a tendenciát igazolják. A vizsgálat során a tejárakban tíz százalékos eltérést találtunk a legjobb 25%-ba tartozó üzemek javára. Mivel ezeket az átvételi árakat a fogyasztói árakban nem tudták érvényesíteni, ezért az első negyedévre leszerződött árakat folyamatosan elkezdték csökkenteni. Belföldön januárban még kilogrammonként átlagosan 98 forint volt a tej felvásárlási ára. Májusra már csak 80-81 forint közötti felvásárlási árakon kötöttek szerződést, ami a korábbi 100-110 forint árhoz képest 5-25 forint árcsökkenést jelentett. A jelenlegi nyerstej felvásárlási árak 55-61 Ft/kg között mozognak, a szerződött mennyiség mértékétől függően.

A szektor problémáit tovább mélyíti, hogy a csatlakozás óta a magyar kivitel csökkent tejtermékekből, nem elégséges a termékek marketingje és a folyadéktej ára érzékenyen reagál a forint ingadozó árfolyamára.

3.5.1. A sikeres és a sikertelen gazdaságok összehasonlítása

A tesztüzemi adatbázisban 61 három éven át folyamatosan adatot szolgáltató, szakosodott tejtermelő gazdaság található, amelyek országos szinten 5158 gazdaságot képviselnek (15. táblázat). A szakosodott tejelő tehenészetek adják az ország összes tejtermelésének 55%-át. A vegyes típusú gazdaságokban található a tejelő tehenállomány 49,5%-a.

Az Agrárgazdasági Kutató Intézet Ágazati Ökonómiai Osztályának számításai alapján 2007-ben az átlag termelői önköltség 63,3 Ft/kg, 2008-ban 70,17 Ft/kg volt, ami az egyre csökkenő felvásárlási árak tükrében a termelők egyre kilátástalanabb helyzetét jelzi.

15. táblázat

**A sikeres és a sikertelen tejelő tehenészetek¹¹ mutatói
(2006-2008. évek átlagadatai)**

Mutatók	Mértékegység	Alsó 25%	Felső 25%
Mezőgazdasági terület	ha/üzem	47,9	70,9
Üzemvezető átlagéletkora	év	56	53
Minimum középfokú szakirányú végzettséggel rendelkezők aránya	%	60	90
Tejhozam	liter/tehen	6 732,3	6 899,6
Bruttó termelési érték	1000 Ft/sz.á.	521,9	830,0
Támogatások ¹	1000 Ft/sz.á.	75,0	127,8
Takarmányköltség ²	1000 Ft/sz.á.	216,2	188,9
Saját termelésű takarmány aránya	%	31	51
Személyi jellegű ráfordítások	1000 Ft/ÉME	1 506,5	1 593,8
Értécsökkenési leírás	1000 Ft/sz.á.	26,1	79,7
Bruttó hozzáadott érték	1000 Ft/sz.á.	143,8	390,6
Nettó hozzáadott érték	1000 Ft/sz.á.	114,7	305,3
Bruttó beruházás (2006-2008, halmozott)	1000 Ft/sz.á.	266,5	559,7
Tárgyi eszközök	1000 Ft/sz.á.	341,0	913,2
Állattartás stabil gépei	1000 Ft/sz.á.	5,6	21,6
Kötelezettségek	1000 Ft/sz.á.	237,8	308,86

¹ Azok a támogatások, melyek az adózás előtti eredményt növelik, pl. SAPS, top-up, AKG.

² A vásárolt takarmányok költsége beszerzési áron, a saját termelésű takarmányok költsége piaci áron szerepel.

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján saját számítás

A tejtermelés során a legkritikusabb minőségi paraméter a szomatikus sejtszám, ami szorosan összefügg az elérhető értékesítési árral. A megfelelő minőség eléréséhez pedig nélkülözhetetlen a **szakképzett munkaerő**, valamint a korszerű fejéstechnológia. Míg a jövedelmezőbb gazdaságoknál 90% a megfelelő szakképzettséggel rendelkező vagy szaktanácsadást igénybe vevő gazdaságok aránya, addig ez az arány az alsó 25%-nál mindössze 60%.

¹¹ A kvartiliseket az egy EUME-re jutó bruttó hozzáadott érték alapján határoztuk meg.

A megfelelő minőség elérésének másik fontos előfeltétele a korszerű technológia. A táblázatból jól látható, hogy a legjobb 25%-ba tartozó üzemek tárgyi eszköz ellátottsága közel háromszorosa a gyengébb üzemekének. Az **eszközellátottság** részletesebb vizsgálata során az állattartás stabil gépeinél ez a különbség még számottevőbb, mivel itt már majdnem négyszeres különbség tapasztalható.

A nagyobb eszközpark nagyobb **értékcsökkenést** von maga után, és az értékcsökkenési leírás képezi a jövőbeni beruházások egyik alapját. A **beruházási** mutatókat vizsgálva látszik is a két csoport közötti jelentős különbség: a jövedelmezőbb gazdaságok bruttó beruházása 2006-2008 között 40%-kal haladta meg a kevésbé jövedelmező gazdaságokét.

Természetesen azt, hogy egy üzem beruházást tudjon végrehajtani, az értékcsökkenésen kívül a megfelelő **saját tőke** és az elérhető hitelek is nagymértékben befolyásolják. A legjobb 25%-nál a saját tőke aránya 80% feletti, míg a legrosszabbaknál ez az arány 57%. Valószínűleg ez is szerepet játszik abban, hogy a legjobb gazdaságok beruházási hajlandósága jóval meghaladja a legrosszabb üzemekét. A magasabb saját tőke arány a hitelek megszerzésében és a későbbi fejlesztésekben is előnyhöz juttathatja a legjobb üzemeket.

A nagyobb gépparkot a sikeres üzemek jobban ki tudják használni, így jelentős bevételre tesznek szert gépi szolgáltatásokból. Ezt a különbséget szemlélteti az **árbevételek** alakulásáról készített 16. táblázat. A táblázatból jól látható, hogy a legjobb 25%-nál a mezőgazdasági szolgáltatás árbevétele az összes árbevétel 6%-át teszi ki, míg a legrosszabb 25%-nál ez alig éri el az 1%-ot. A sikeres üzemeknél az állattenyésztés árbevétele 30%-kal, a tej értékesítés árbevétele 15%-kal magasabb, mint a sikertelen társaiknál.

16. táblázat

Értékesítés nettó árbevételének megoszlása a sikeres és a sikertelen gazdaságoknál

Mutatók	Mértékegység	Alsó 25%	Felső 25%
Értékesítés nettó árbevétele	1000 Ft/sz.á.	394,6	583,7
ebből: állattenyésztés árbevétele	1000 Ft/sz.á.	353,9	460,0
ebből: tej értékesítés árbevétele	1000 Ft/sz.á.	305,5	351,5
növénytermesztés árbevétele	1000 Ft/sz.á.	20,2	58,0
mezőgazdasági szolgáltatás árbevétele	1000 Ft/sz.á.	3,3	37,1
eladott mezőgazdasági áruk bevételei	1000 Ft/sz.á.	7,9	24,6
egyéb árbevételek	1000 Ft/sz.á.	6,3	0,7

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján saját számítás

Az értékesítés nettó árbevételének további elemzése kapcsán megállapítható, hogy a legjobb üzemek árbevételének 10%-a származik a növénytermesztésből és 6%-a az eladott áruk beszerzési értékéből. Ugyanez az arány az alsó kvartilisban 5% illetve 2%.

A magasabb növénytermesztési árbevétel egyik oka, hogy a jövedelmezőbb gazdaságok másfélszer annyi **mezőgazdasági területtel** rendelkeznek, mint a legrosszabbak. Ez a földterület lehetővé teszi, hogy a felhasznált takarmány **51%-át saját maguk termeljék meg**. A leggyengébb üzemek esetében ez 31%.

A tejtermelő üzemeknél az eredményesebb gazdálkodás kulcsa nem elsősorban a jobb költséggazdálkodásban, hanem a magasabb termelési értékben rejlik. A magasabb **termelési érték** pedig nem a magasabb **tejhozamnak**, hanem a magasabb áraknak és a diverzifikáltabb termelési szerkezetnek, a tejtermeléstől eltérő tevékenységek magasabb arányának köszönhető.

A veszteségesen gazdálkodó üzemek egy részére jellemző, hogy nem hagyhatják abba a tejtermelést, a hitelszerződések vagy a beruházási támogatásokhoz kapcsolódó öt éves működtetési kötelezettség lejártáig folytatniuk kell a gazdálkodást. A tejtermelés befejezése után a **termelés újraindítása szinte lehetetlen**, ezért sok üzem a veszteséges gazdálkodás ellenére is folytatja a termelést, bízva a tejárak növekedésében.

3.5.2. Nemzetközi összehasonlítás

Az EU-25 tejtermelésének 20%-át Németország, 18%-át pedig Franciaország képviseli. Az új tagországok összes kibocsátásának több mint a felét Lengyelország adja, amely az unióban a negyedik legjelentősebb tejtermelő tagország Németország, Franciaország és az Egyesült Királyság után. Magyarország 2 millió tonna körüli termelésével a 15. helyen áll.

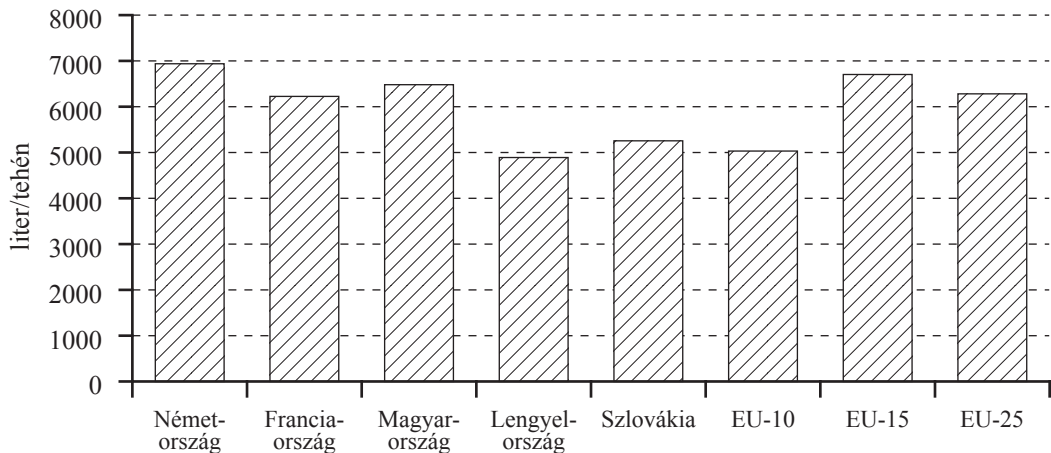
Európában a tejtermelésben jóval alacsonyabb a **koncentráció**, mint a többi állattenyésztési ágazatban, a tejtermelő gazdaságok átlagosan 29 tehenet tartanak. Ennek legfontosabb oka a magas támogatási szint, ami életben tartotta a kisgazdaságokat. Az EU-10-ben a tejtermelés koncentrációja még ennél is alacsonyabb, az egy gazdaságra jutó tehénállomány mindössze 3 egyed. Az EU-15 megközelítőleg 20 millió egyed tesztelt állományának csupán egynegyedével rendelkezik az EU-10, ahol a tehéntartó gazdaságok száma (1,5 millió) mégis több mint kétszeresével haladja meg az EU-15 tagországaiban található tehenészetek (730 ezer) számát. [Timár, 2004]

Magyarországon az **átlagos tejelő tehén állomány** 38,41 állat üzemenként. Ez az EU-25 átlagával szinte azonos, az EU-15 átlagának pedig közel másfélszerese. A vizsgálatba bevont tagállamok közül a legkisebb átlagos állatlétszámmal (14,26) Lengyelország rendelkezik.

2008-ban az európai **tejpiac egyensúlya** jelentős mértékben megingott, melyet a nemzetközi pénzügyi és gazdasági válság csak tovább súlyosbított. Amíg 2008-ban a termelési költségek csak mérsékelt csökkenést mutattak, a tejárak decemberre 17%-kal csökkentek 2007 decemberéhez képest, ami az ágazat jövedelemtermelő képességét jelentősen csökkentette. Az okok közül az egyik, hogy a tejtermékek iránti nemzetközi kereslet 2008-ban csökkent. Az EU exportja 2008-ban szinte minden tejtermék esetében visszaesett. 2007-hez képest a sajt exportja 7%-kal, a sovány tejporé 12%-kal, a vajé 29%-kal, míg a vajolajé 35%-kal csökkent. A tejpiaci felesleg másik oka, hogy 2007/2008-ban a magas árak miatt a feldolgozók a tejsírt és tejfehérjét más, növényi eredetű kiegészítő anyagokkal helyettesítették.

A **tejhozamok** alakulását vizsgálva (3. ábra) megállapítható, hogy hazánk az EU-25 átlagához hasonló hozamot tudott elérni. Elsősorban a magas hozamnak köszönhető, hogy az egy tehenre jutó nettó hozzáadott érték a vizsgált országok közül Magyarországon a legmagasabb. Ha azonban az egy foglalkoztatottra jutó jövedelmet vizsgáljuk, még a legjobb hazai tejtermelők jövedelmessége is alig éri el az EU-15 átlagának 60%-át. Ez az alacsony munkaerő-hatékonysággal van összefüggésben, hogy a hazai tejtermelőknél 11 számosállat jut egy foglalkoztatottra, míg az EU-15 átlagában ez az érték több, mint 26.

Tejhozamok alakulása az EU-ban

Forrás: Saját szerkesztés az FADN Public Database (<http://ec.Európa.eu/agriculture/rica>) felhasználásával.

Érdekes, hogy a **közvetlen támogatások** nem befolyásolják jelentősen az országok között kialakult jövedelmi különbségeket. A támogatások- és adók egyenlege közel azonos valamennyi vizsgált országban, kivéve Lengyelországot, ahol jóval alacsonyabb ez az érték, illetve Szlovákiát, ahol a többi országhoz képest kétszer akkora összeget találunk.

Az egy számosállatra jutó **bruttó termelési érték** kis mértékben meghaladja az EU-15 átlagát (17. táblázat), azonban ha csak az állattenyésztés és állati termékek bruttó termelési értékét nézzük, akkor már csak a német érték a 80%-át érjük el. Magyarországon a tej- és tejtermék értékesítés termelési értéke az EU-15 és EU-25 átlagától ugyan elmarad, de az EU-10 átlagát meghaladja.

A tejelő tehéntartás költség- és jövedelemstruktúrája (2005-2007. évek átlagadatai)

Mutatók	Mérték- egység	Német- ország	Francia- ország	Lengyel- ország	Szlovákia	Magyar- ország	Magyar- ország felső 25%	EU-10	EU-15	EU-25
Bruttó termelési érték	Euró/sz.á.	3 279,7	2 737,6	1 789,3	3 126,7	3 096,6	3 796,7	2 093,8	2 976,9	2 880,8
Folyó támogatások- és adók egyenlege	Euró/sz.á.	588,5	585,5	218,4	1 133,7	534,9	594,6	400,1	519,7	507,9
Folyó termelő felhasználás takarmányköltség nélkül	Euró/sz.á.	1 609,4	1 283,4	553,4	1 446,9	1 126,8	1 135,5	700,8	1 108,5	1 068,5
Takarmányköltség*	Euró/sz.á.	541,7	454,6	331,3	869,5	1 132,0	1 070,2	529,3	707,7	685,9
Idegen erőforrások költségei	Euró/sz.á.	294,9	266,7	28,9	140,5	178,7	169,5	54,8	253,4	231,9
Értékcökkenési leírás	Euró/sz.á.	473,2	570,7	246,3	1 291,7	247,6	287,7	306,1	423,7	270,7
Nettó hozzáadott érték	Euró/sz.á.	1 436,0	974,2	913,9	646,6	1 107,2	1 849,7	950,0	1 282,8	1 249,4
Nettó hozzáadott érték	Euró/ÉME	36 877,6	24 754,8	7 215,1	3 934,1	12 938,4	20 405,2	7 448,0	33 812,9	26 802,1
Bruttó beruházás (2005-2007, halmozott)	Euró/sz.á.	1 544,6	1 698,4	1 440,5	808,3	865,5	1 079,4	1 517,9	1 764,2	1 731,9
Beruházási támogatások- és adók egyenlege	Euró/ha	-39,10	40,13	-37,11	44,36	17,83	48,24	9,84	-1,20	-0,17
Költséghatékonyság		0,80	0,84	0,63	1,15	0,81	0,66	0,73	0,75	0,70

* A vásárolt takarmányok költsége beszerzési áron, a saját termelésű takarmányok költsége piaci áron szerepel.

Forrás: Saját kalkulációk az FADN Public Database (<http://ec.europa.eu/agriculture/rica>) felhasználásával

Magyarországon viszonylag magas az egy üzemre jutó mezőgazdasági terület. Ennek köszönhető, hogy Szlovákia után nálunk a legmagasabb az aránya a felhasznált saját termelésű takarmányoknak. Ennek ellenére nagyon magasak a **takarmányköltségek**, majdnem kétszeresen meghaladják az EU-25 átlagát. Ez nagyrészt klimatikus okokkal magyarázható, a régi tagállamok a kedvező csapadék mennyiség és eloszlás miatt olcsóbban tudják előállítani a szalastakarmányt, a tehének az év nagy részében legelően tarthatók.

A költséghatékonyságunk kedvezőtlen mutatója a magas takarmányköltségeken túl a magas **energiaköltséggel** magyarázható, ami több mint kétszerese az EU-15 és másfélszerese az EU-10 átlagának. A **folyó termelő felhasználás** is – Szlovákia után – hazánkban a legmagasabb. Azonban a folyó termelő felhasználás értékét a takarmányköltségek figyelembevétel nélkül vizsgálva költségeink szinte megegyeznek az EU-15 átlagával. A gépköltség, illetve az **értékcsökkenési leírás** összege egyaránt alacsonynak mondható, ami arra utal, hogy eszközállományunk jelentősen elavult az EU-15, de még az EU-10 átlagához képest is.

Aggodalomra ad okot, hogy a fenti lemaradás a **bruttó beruházások** értékénél is nyomon követhető, a hazai tejtermelők beruházásai a német és a francia termelők beruházásainak a felét sem érték el a vizsgálatban szereplő három évben. A hazai tejágazatban elmaradtak azok a technológiai fejlesztések, amelyek a jövedelmező gazdálkodáshoz feltétlenül szükségesek.

Összességében a magyar tejtermelő gazdaságoknak a magas tejhozam és a koncentráltabb üzemszerkezet ellenére is jelentős versenyhátrányuk van, elsősorban a **magas takarmányköltségeknek** köszönhetően.

3.6. Sertésstartók

A hazai sertésállomány már az EU-csatlakozást megelőzően csökkenésnek indult. A sertéslétszám 2003. december 1. és 2008. december 1. között 1,5 millió egyeddel esett vissza. Míg a hazai sertéshústermelés 2003-ban több mint 360 ezer tonna volt, addig – változatlan belföldi felhasználás mellett – 2007-ben alig haladta meg a 300 ezer tonnát.

Részben alapanyaghiány, részben gazdasági érdek miatt a hazai feldolgozók a csatlakozás óta sertéshús-, illetve élősertés-behozatalra kényszerülnek. A sertésállomány visszaesése miatt Magyarország már 2004-ben nettó importórré vált élősertésből, mind a mennyiséget, mind az értéket tekintve. Az import élősertések részaránya az összes felvásárlásban elérte a 18%-ot 2008-ban.

A 2005-2007 közötti adatok alapján megállapítható, hogy már elindult a sertésállomány koncentrációja. A 10-49 és az 50-99 sertéssel rendelkező gazdaságok aránya 2005-ben és 2007-ben is csökkent a 2003. évihez képest, ugyanakkor az 5000 darab sertésnél több állatot tartó gazdaságok aránya magasabb volt az előző évekhez viszonyítva. A sertésállomány közel 66%-a már az 1000 állatnál több sertést tartó üzemek tulajdonában volt 2007-ben. A 2003-2007. évek közötti időszakban az 1-50 sertést tartó gazdaságok száma 151 ezer darabbal, míg sertésállományuk több mint 800 ezer egyeddel csökkent. [Popp és Potori, 2009]

Mivel a jelenlegi jogszabályok tiltják a társas gazdaságok földvásárlását, ezért a sertésstartó gazdaságok többsége nem rendelkezik földterülettel, amely több szempontból is komoly problémát jelent. Egyrészt így nem tudnak elegendő takarmányt termelni az állatok számára, másrészt a magyar és az EU-s környezetvédelmi előírásoknak való megfelelés is gondot okoz, hiszen azok megkövetelik a keletkezett trágya megfelelő elhelyezését. A trágyakezelés megvalósítását célzó beruházások – még a támogatás magas intenzitása ellenére is – hatalmas terhet jelentenek az állattartóknak, főként az utólagos finanszírozás miatt.

A szektor problémáit fokozza a jogi személyek földvásárlását tiltó rendelkezés, a drága fehérjetakarmány-import, a megfelelő genetika és tartástechnológia hiánya és a heterogén tenyészállomány.

3.6.1. A sikeres és a sikertelen gazdaságok összehasonlítása

A hízősertés-állomány 42%-a található a specializált sertéstartó gazdaságokban, a fennmaradó rész főként a vegyes típusú üzemekhez tartozik. A teszüzemi adatbázisban 31 olyan specializált sertéstartó gazdaság szerepel, amely mindhárom – a vizsgálat alapját képező – évben szolgáltatott adatokat. Ezek 1722 üzemet képviselnek. A két csoport fontosabb adatait a 18. táblázat tartalmazza.

18. táblázat

**A sikeres és a sikertelen sertéstartó gazdaságok¹² mutatói
(2006-2008. évek átlagadatai)**

Mutatók	Mértékegység	Alsó 25%	Felső 25%
Sertésállomány	sz.á./üzem	85,1	31,7
Üzemméret	EUME/üzem	19,4	7,5
Malac szaporulat	malac/koca	14,8	19,6
Malac elhullási arány	%	8%	3%
Hízősertés elhullási arány	%	1%	0%
Anyakoca elhullási arány	%	5%	0%
Tömeggyarapodás	g/nap	588	762
Hízősertés átlagos súlya	kg/db	112	123
Malac értékesítési ár	1000 Ft/db	11,2	11,5
Sertés értékesítési ár	Ft/kg	283,4	285,6
Értékesítés nettó árbevétele	1000 Ft/sz.á.	185,4	299,2
Takarmányköltség*	1000 Ft/sz.á.	129,7	130,5
Saját termelésű takarmány aránya	%	6%	10%
Nettó hozzáadott érték	1000 Ft/sz.á.	-2,1	96,9
Bruttó beruházás (2006-2008, halmozott)	1000 Ft/sz.á.	34,4	69,8
Tárgyi eszközök	1000 Ft/sz.á.	162,7	295,8
Költséghatékonyság		0,91	0,67
Saját tőke aránya	%	63%	83%
Eladósodottsági mutató		0,4	0,2
Tőkeellátottság	%	104%	149%
Likviditási ráta		2,0	4,8
Termelési érték arányos jövedelmezőség	%	-13%	24%

* A vásárolt takarmányok költsége beszerzési áron, a saját termelésű takarmányok költsége piaci áron szerepel.

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján saját számítás

¹² A kvartiliseket az egy számosállatra jutó bruttó hozzáadott érték alapján határoztuk meg.

A sertéstartók esetében mind az alsó, mind a felső kategóriában többségében egyéni gazdaságok találhatóak, lényeges különbség figyelhető meg azonban a méret és az **állatlétszám** tekintetében. A sikeresebben gazdálkodó üzemek kisebb állatlétszámmal rendelkeznek, mint kevésbé sikeres társaik. A sertéstartás eredményességét nagymértékben meghatározza a rendelkezésre álló terület-nagyság. Bár az egy számosállatra jutó mezőgazdasági terület és így a **saját termelésű takarmány aránya** magasabb a felső kategóriában, de az összes takarmányköltség szinte teljesen azonos a két csoportban.

A legjobb 25% sikeressége tehát nem a nagy méretben, de nem is az alacsonyabb takarmányköltségben rejlik. A magasabb jövedelmezőség egyik legfontosabb okát a jobb **technikai hatékonysági mutatók** jelentik. A testtömeg-gyarapodáson túl, a többi mutatóban is lényeges különbséget tapasztalunk a sikeresen gazdálkodók javára: míg az alsó 25% üzemeiben 14,8, addig a felső negyedben 19,6 a kocánkénti malac szaporulat, valamint ezeknél a gazdaságoknál az elhullások aránya is jóval alacsonyabb. A jobb természetes mutatók gondosabb munkaerőre, nagyobb szaktudásra és vélhetően jobb **genetikai állományra és fejlettebb technológiára** utalnak. Ezen tényezők közül adatbázisunkból csak a technológiai színvonal hatását tudjuk biztonsággal megerősíteni, a sikeres üzemek eszközértéke csaknem kétszerese a sikertelen üzemekének.

A táblázat adataiból látható, hogy bár mindkét csoportban történtek beruházások (főleg az ingatlanokat és a tenyészállat-állományt fejlesztették az üzemek), de a felső negyedben az egy számosállatra jutó, 2006 és 2008 közötti **halmozott beruházás** kétszerese, a tárgyi eszközök értéke pedig 1,8-szorosa a legrosszabb üzemekének. A fentiek alapján a sikeres üzemek esetében **magasabb technológiai színvonalra** következtethetünk.

Erre utal az is, hogy bár az értékesítési árban nincs különbség a két csoport között, azonban a felső kategória üzemeinél a tömeggyarapodás 30%-kal jobb, a hízósertés átlagos súlya pedig 10%-kal magasabb, mint az alsó negyedben. Ennek megfelelően a felső kvartilisban az egy számosállatra jutó **értékesítés bevétele** 61%-kal haladja meg a legrosszabbakét. Utóbbiakat az alacsonyabb árbevételből fakadóan közel 37%-kal rosszabb **költséghatékonyság** jellemzi.

Habár a két csoport az abszolút értékeket tekintve azonos kötelezettségekkel bír, azonban a **saját tőke aránya**, illetve az eladósodottsági mutató jól szemlélteti, hogy a legrosszabbul gazdálkodók jóval nagyobb adósságot halmoztak fel, valamint likviditási rátájuk még a felét sem éri el a felső csoporténak.

A sertéstartók alsó 25%-ába tartozó gazdaságok egy számosállatra jutó **nettó hozzáadott értéke** negatív, vagyis még a munkabért sem fedezi. Ezzel szemben a felső 25% üzemei tartósan jövedelmezően tudtak gazdálkodni a vizsgált három évben, a termelési érték arányos jövedelmezőségük meghaladta a 24%-ot.

3.6.2. Nemzetközi összehasonlítás

A világ serteshús-termelésének közel 80%-át Kína, az EU, és az USA adja. Az EU-27 legnagyobb serteshús termelője Németország 23%-kal, Magyarország évi 500 ezer tonna kibocsátással a 11. helyen áll. Az EU-10 termelésének 62%-át Lengyelország állítja elő.

A 19. táblázatban a magyar sertéstartók és azok versenytársainak főbb költség- és jövedelemadatai láthatóak. A legmagasabb **termelési érték** Németországnál és Dániánál figyelhető meg, amely esetükben 79-85%-ban az állattenyésztésből, 12-11%-ban a növénytermesztésből a maradék pedig egyéb tevékenységből származik.

A sertésartó gazdaságok költség- és jövedelemstruktúrája (2005-2007. évek átlagadatai)

Mutatók	Mértékegység	Dánia	Németország	Hollandia	Lengyelország	Magyarország	Magyarország felső 25%	EU-10	EU-15	EU-25
Mezőgazdasági terület	ha/sz.á.	0,16	0,21	0,02	0,46	0,09	0,10	0,34	0,08	0,12
Sertésállomány	sz.á./üzem	714,9	229,5	527,9	36,0	151,0	62,8	50,3	387,2	194,8
Üzemméret	EUME/üzem	363,0	100,0	143,4	20,0	37,0	12,7	22,9	166,8	84,6
Munkaerő felhasználás	ÉME/üzem	3,7	1,9	1,6	1,6	2,5	1,3	1,8	2,1	1,9
Bruttó termelési érték	Euró/sz.á.	1 163,9	1 209,9	939,0	924,4	828,9	1 061,8	900,7	975,4	964,4
Ebből: növénytermesztés árbevétele	Euró/sz.á.	128,7	150,1	15,0	245,8	51,7	39,6	176,5	64,9	81,3
Folyó támogatások- és adók egyenlege	Euró/sz.á.	44,8	67,3	-0,1	80,5	54,9	71,2	67,3	36,1	40,7
Folyó termelői felhasználás	Euró/sz.á.	775,5	869,2	722,4	632,7	683,4	605,9	649,3	643,5	644,4
Takarmányköltség*	Euró/sz.á.	492,0	423,1	486,1	403,7	476,1	468,7	433,2	432,0	432,2
ebből: saját termelésű takarmány	Euró/sz.á.	59,3	69,2	1,6	168,3	33,0	26,3	119,2	28,0	41,5
Bérelti díjak	Euró/sz.á.	43,9	42,8	11,5	4,3	7,1	3,9	4,3	17,6	15,6
Kamatköltségek	Euró/sz.á.	149,9	33,4	53,1	8,0	21,5	16,4	9,9	31,9	28,6
Értékesítési leírás	Euró/sz.á.	136,2	126,0	78,8	98,2	41,7	51,1	83,3	75,4	76,6
Ídegen erőforrások költségei (bérköltség nélkül)	Euró/sz.á.	193,8	76,3	64,6	12,3	28,6	20,3	14,2	49,5	44,3
Egyéb közvetlen költség	Euró/sz.á.	34,3	107,6	42,2	15,1	62,4	22,1	25,7	36,8	35,2
Nettó hozzáadott érték	Euró/sz.á.	296,4	294,1	138,9	283,5	157,7	382,4	240,4	293,6	285,7
Nettó hozzáadott érték	Euró/ÉME	57 866,4	35 857,5	45 064,5	6 372,2	9 640,7	22 553,9	6 823,9	53 149,0	28 854,1
Bruttó beruházás (2005-2007, halmozott)	Euró/sz.á.	1 309,5	447,8	489,1	352,8	-16,7	72,7	277,1	332,5	324,3
Költséghatékonyság		0,78	0,82	0,85	0,79	0,87	0,62	0,81	0,74	0,75

* A vásárolt takarmányok költsége beszerzési áron, a saját termelésű takarmányok költsége piaci áron szerepel.

Forrás: Saját kalkulációk az FADN Public Database (<http://ec.europa.eu/agriculture/nca>) felhasználásával

A magas termelési érték a kiváló **naturális mutatókra** vezethető vissza: magas szaporulat, jó takarmányhasznosítás és tömeggyarapodás. Mindezek feltétele a megfelelő technológia, amelyet az amortizáció értéke is alátámaszt, hiszen ez a tétel mindkét ország esetében kiugró, 1,8-szeresen haladja meg az EU-15 átlagát. A termelési értéket tekintve a lengyel gazdák állnak a harmadik helyen, őket követik a hollandok, a sort pedig sajnos a hazai sertéstartók zárják.

A sertéstartás jövedelmezőségének alapvető meghatározója a megfelelő genetikai és technológiai háttér. A hazai termelők többsége leromlott állapotú telepeken gazdálkodik és/vagy nem tudja biztosítani egy jó genetikai alappal rendelkező fajta teljesítményéhez szükséges körülményeket, vagy saját állományból végzi az utánpótlást, melyek gátolják a természetes javulását.

Az egy számosállatra jutó **terület** nagysága Hollandia után nálunk a legalacsonyabb, így a saját gazdaságban megtermelt takarmány aránya mindössze 7%-ot tesz ki, **takarmányköltségünk** pedig 18%-kal haladja meg a lengyel üzemekét. Lengyelország alacsony takarmányköltsége arra vezethető vissza, hogy az egy állatra jutó mezőgazdasági terület nálunk a legmagasabb, ebből adódóan a saját termelésű takarmány aránya egészen kiemelkedő, majdnem eléri a 42%-ot. Megjegyzendő, hogy a lengyel sertéstartók termelési értékének 27%-a növénytermesztésből származik.

A hazai nagyüzemi sertéstelepeknek problémát jelent mind a magyar, mind az EU-s környezetvédelmi előírások betartása, hiszen a sertéstartók többsége nem rendelkezik a takarmány megtermeléséhez elegendő földterülettel, ebből adódóan pedig a képződött hígtrágya elhelyezése súlyos gondot jelenthet, ha azt a közelben található földterületre nem tudják kijuttatni. A **trágyakezelés** megvalósítását célzó beruházások – még a támogatás magas intenzitása ellenére is – hatalmas terhet jelentenek az állattartóknak, hiszen a finanszírozás utólag történik.

Lengyelországban a takarmányköltségeken túl a **bérleti díjak** és a **kamatterhek** is rendkívül alacsonyak, az EU-15 átlagának mindössze a 25-28%-át teszik ki. Mindezek alapján Dánia után a lengyel sertéstartók gazdálkodnak a leghatékonyabban, egy euró termelési értéket 79 eurócentből állítanak elő. Ezzel szemben a magyar sertéstartók **költséghatékonyság** tekintetében az utolsó helyen állnak. Bár takarmányköltségünk 10%-kal magasabb az EU-15 átlagánál, a fő probléma mégsem ebben, hanem a termelési értékben keresendő, amely támogatásokkal együtt is nálunk a legalacsonyabb. Versenyhátrányunk a kihasználatlan és heterogén genetikai állományra, illetve a korszerűtlen technológiára vezethető vissza. A tömeggyarapodás még a legjobb üzemeknél sem éri el a versenytársakét: a legjobb hazai sertéstartó gazdaságokban a hízósertések napi testtömeg-gyarapodása 762 gramm, míg a holland sertéstartóknál 774, a dán sertéstartóknál pedig 849. [Popp és Potori, 2009]

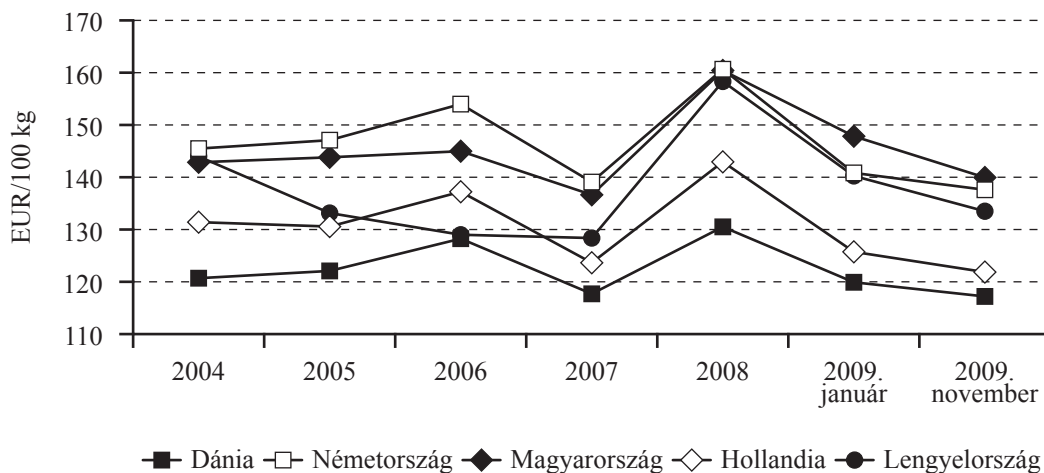
A beruházások tekintetében különösen nagy a lemaradásunk. Ezt jól szemlélteti, hogy az egy számosállatra jutó **halmozott beruházásunk** még a legsikeresebben gazdálkodó sertéstartók esetében is nagyon alacsony, az EU-10(!) átlagának még a harmadát sem éri el (26%). Az értékcsökkenési leírás esetében is hasonló a helyzet, vagyis a legjobb magyar üzemek a régi EU tagországok átlagának csupán 68%-át érik el. Ez szintén technológiai lemaradásunk mértékéről árulkodik.

A **nettó hozzáadott érték** Dániában a legmagasabb, majd tőle alig elmaradva Németország következik, Lengyelország harmadik a sorban. Az alacsony hatékonysági mutatók és ezen keresztül a termelési érték a negyedik helyre pozícionálják hazánkat. Az egy számosállatra jutó nettó hozzáadott értékünk a régi tagországok átlagának mindössze 54%-át éri el, de még az EU-10 átlagának is csupán a 66%-át teszi ki. Bár e mutató tekintetében Hollandia áll az utolsó helyen, de az éves munkaerőegységre jutó nettó hozzáadott érték Dánia után itt a legmagasabb, amely alacsony élők munkaráfordításuknak köszönhető.

Mivel a lecsökkent állatállomány miatt Magyarország nem tudja kielégíteni a hazai keresletet, ezért nettó importőrré vált élősertésből, illetve sertéshúsból. A behozatalt ráadásul az is elősegíti, hogy a versenytársak **felvásárlási árai** még szállítási költséggel együtt is alacsonyabbak a magyaránál (4. ábra), amely szintén növeli a hátrányunkat. A magyar árak 2004 és 2009 között átlagosan 19%-kal haladták meg a dán, és 11%-kal a holland árakat, de 2008 decemberében ezek a számok már elérték a 28% és 20%-ot is. 2009 elejére a forint euróval szembeni gyengülése növelte a szállítási költségeket, illetve a felvásárlási árak is csökkentek, ami valamennyire visszafogta a behozatalt.

4. ábra

A hasított sertéshús felvásárlási árának nemzetközi összehasonlítása

Forrás: Saját szerkesztés a Sertésszövetség adatai alapján

A magyar sertéstartók versenyhátrányához az említett tényezőkön felül nagymértékben hozzájárul a termelők és a feldolgozók együttműködésének hiánya, a szervezetlenség, valamint a magas hatósági díjak és hitelkamatok. [Popp és Potori, 2009]

3.7. Baromfitartók

A magyarországi baromfiállomány az EU-csatlakozásunk óta folyamatosan csökkent, csupán 2008-ban növekedett 4%-kal. Az állománycsökkenés háttérében részben az EU által előírt tartási követelmények szigorodása áll, melynek sok termelő nem tudott megfelelni és az állattenyésztés feladására kényszerült. További problémát okozott egyes hazai cégcsoportok megroppanása, a madárinfluenza miatti kereslet visszaesése, a felvásárlási árak csökkenése, melynek következtében számos termelő felhagyott a gazdálkodással.

A hazai háztáji baromfitartás szerepvesztésével a közepes méretű gazdaságok jelentős része, így ma kevés számú nagy termelő dominál a piacon. A brojler-ágazatban az állománykoncentráció sok hasonlóságot mutat európai versenytársainkéval: az 50 ezer egyednél kisebb állományok aránya már nálunk is alacsony (22%), a 100 ezer egyedszám felettié a meghatározó (75%).

A tojótúrákállománynak változatlanul több mint felét a ház körüli baromfiudvarban tartják, tojástermelésük piaci áruként is jelentősen hozzájárul a lakossági ellátáshoz. A vágóbaromfitartásban viszont a sertéséhez hasonlíthatóan szintén alacsony az egyéni gazdaságok állományának aránya. A vágóállat-termelésből 45,6%-kal részesedett a vágóbaromfi, melynek mennyisége az előző évhez viszonyítva 2%-kal növekedett.

Bár a Magyarországon termelt brojlerek világszínvonalat képviselnek, azonban még a professzionális termelők sem képesek kihasználni a jó genetikai potenciál nyújtotta lehetőségeket. [Popp és Potori, 2009]

További problémát jelent a magyar baromfiszektorban a szalmonella-fertőzöttség magas aránya, az olcsó, gyakran rossz minőségű import baromfihús beáramlása és a szigorodó környezetvédelmi előírások.

A baromfitartók nemzetközi összehasonlítását a termelési szerkezet ismeretének hiányában nem tudtuk elvégezni. Országonként jelentősen eltér ugyanis a tenyésztett baromfifajok aránya, ami pedig jelentősen befolyásolja a baromfitartó gazdaságok pénzügyi és jövedelmi mutatóit.

3.7.1. A sikeres és a sikertelen gazdaságok összehasonlítása

Magyarországon a broilerállomány 86%-a, a hízópulyka-állomány 78%-a található specializált baromfitartó gazdaságokban. A tesztüzemi adatbázisban 80 baromfitartásra specializált gazdaság található, melyek 1749 üzemet reprezentálnak országosan. Az alsó és felső negyed fontosabb adatai a 20. táblázatban láthatók. A baromfitartó gazdaságok esetében is, csak úgy mint a sertéstartóknál, mindkét negyedben az egyéni gazdaságok vannak túlsúlyban, valamint a sikeresen gazdálkodók kisebb **állatlétszámmal** rendelkeznek, mint az alsó negyed üzemei.

A legfontosabb különbség a **termelési szerkezetben** látható. Míg az alsó kategória üzemei értékesítési árbevételének 99%-a állattenyésztésből, azon belül is broilerből (90%) származik, addig a felső csoport árbevételének megoszlása jóval vegyesebb képet mutat (21. táblázat). A bevétel 88%-a származik állattenyésztésből és emellett mezőgazdasági szolgáltatásból származó bevétellel is rendelkeznek. Állattenyésztési árbevételüknek csupán 29%-át teszi ki a broiler, a maradék 22% pulykából, 20% étkezési tojásból, 17% libából és 10% egyéb baromfiból származik.

Mivel a baromfitartók két jövedelmi csoportjának termelési szerkezete különbözik, indokolt lenne az ágazati költségadataik összevetése. Azonban az átlagos és a meghatározó ártermelő gazdaságok **ágazati költség szerkezetének** vizsgálata az üzemi költség szerkezet vizsgálatához képest nem hozott újabb eredményeket.¹³

¹³ Lásd: Béládi Katalin, Kertész Róbert (2009): A főbb mezőgazdasági ágazatok költség- és jövedelemhelyzete a tesztüzemek adatai alapján 2008-ban. Agrárgazdasági Kutató Intézet. Agrárgazdasági információk, 2009 (4)

**A sikeres és a sikertelen baromfitartó gazdaságok¹⁴ mutatói
(2006-2008. évek átlagadatai)**

Mutatók	Mértékegység	Alsó 25%	Felső 25%
Mezőgazdasági terület	ha/üzem	1,5	3,9
Baromfiállomány	sz.á./üzem	77,8	49,9
Üzemméret	EUME/üzem	17,0	12,9
Üzemvezető átlagéletkora	év	57	43
Minimum középfokú szakirányú végzettséggel rendelkezők aránya	%	76%	98%
Broiler tömeggyarapodás	g/nap	503	638
Broiler elhullás arány	%	4%	1%
Broiler értékesítési ár	Ft/kg	207,7	209,0
Értékesítés nettó árbevétele	1000 Ft/sz.á.	437,99	422,99
ebből: állattenyésztés bevétele	1000 Ft/sz.á.	434,01	373,31
mezőgazdasági szolgáltatás bevétele	1000 Ft/sz.á.	0,13	34,38
Takarmányköltség*	1000 Ft/sz.á.	299,2	188,4
Saját termelésű takarmány aránya	%	1%	2%
Értékcsökkenési leírás	1000 Ft/sz.á.	12,8	43,7
Nettó hozzáadott érték	1000 Ft/sz.á.	-5,6	102,5
Bruttó beruházás (2006-2008, halmozott)	1000 Ft/sz.á.	48,1	147,4
Tárgyi eszközök	1000 Ft/sz.á.	158,2	300,3
Kötelezettségek	1000 Ft/sz.á.	191,6	192,9
Költséghatékonyság		0,99	0,77
Saját tőke aránya	%	25,8	64,1
Eladósodottsági mutató		0,7	0,4
Likviditási ráta		1,5	7,6
Termelési érték arányos jövedelmezőség	%	-7,1	4,7

* A vásárolt takarmányok költsége beszerzési áron, a saját termelésű takarmányok költsége piaci áron szerepel.

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján saját számítás

Az állattenyésztésből származó árbevétel megoszlása

Megnevezés	Alsó 25%	Felső 25%
Broiler	90%	29%
Kacsa	4%	0%
Pulyka	4%	22%
Liba	2%	17%
Egyéb baromfi	0%	10%
Étkezési tojás	0%	20%
Egyéb	1%	1%
Összesen	100%	100%

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján saját számítás

¹⁴ A kvartiliseket az egy számossalatra jutó bruttó hozzáadott érték alapján határoztuk meg.

Sok baromfitartó gazdaságnál probléma, hogy az **épületek** régiek, rossz állapotúak és eredetileg nem baromfitartásra készültek. A telepek komplett fejlesztéséhez, korszerűsítéshez nem áll rendelkezésre elegendő forrás, az elnyert beruházási támogatáshoz szükséges önerőhöz pedig a jelenleg a bankok nagyon nehezen adnak hitelt.

A vizsgálatba bevont üzemek esetében lényeges különbség mutatkozik mind az eszközellátottságban, mind a pénzügyi mutatók tekintetében. Míg az alsó negyedben a **saját tőke aránya** mindössze 26%, addig a sikerebben gazdálkodó üzemeké 64%, ami rendkívül fontos a befektetett eszközök finanszírozásához. Ennek tükrében – főleg műszaki berendezést érintő – **halmozott beruházásaik** háromszor, tárgyi eszközeik értéke pedig közel kétszer haladja meg az alsó csoportét. A nagyobb eszközállomány kihasználásával a másoknak végzett gépi szolgáltatásból származó bevétel esetükben 8%-ot tesz ki. Fentiekből adódóan az **értéksökkenési leírás** összege 3,4-szerese az legrosszabb üzemekének.

Bár a felső negyedbe tartozó üzemek háromszor annyi beruházást hajtottak végre, mint a legsikerebben gazdálkodó sertéstartók, azonban termelési érték arányos jövedelmezőségük még így is csupán 4,7%, amely a felső 25%-os kategóriában az összes termelési irány közül messze a legalacsonyabb.

Továbbá figyelemre méltó, hogy a legjobbak saját tőke aránya, illetve eladósodottsági mutatója szintén a legrosszabb sertéstartókéival vannak egy szinten, tőkeellátottságuk pedig még azokét sem éri el.

A baromfitartás eredményességét alapvetően befolyásolja a takarmány-felhasználás hatékonysága, ezen keresztül a **takarmányköltségek** alakulása, valamint az elhullás aránya. Az alsó kvartilis gazdálkodói több mint másfélszer többet költöttek takarmányra, amely jelentősen rosszabb fajlagos takarmány-felhasználást és technológiát feltételez. A broiler esetében az elhullás aránya szintén alacsonyabb a legjobb 25% üzemeiben.

A felső kategória üzemeinek sikeréhez feltehetően hozzájárul a középfokú vagy annál magasabb mezőgazdasági végzettséggel rendelkezők magas aránya (98%), illetve az üzemvezetők fiatalabb életkora is.

3.8. Vegyes típusú gazdaságok

A vegyes gazdaságokat az összetett termelési szerkezetük miatt nem lehet ugyanazokkal a módszerekkel elemezni, mint a többi üzem típust. Ennek ellenére fontosnak tartottuk, hogy kiadványunkban róluk is írjunk, mivel a vegyes gazdaságok, különösen a társas gazdaságok nagy szerepet játszanak a mezőgazdaság termelési értékében (lásd: 1. táblázat). Magyarországon az egyéni és a társas vegyes típusú gazdaságok jelentősen különböznek egymástól. A társas vegyes gazdaságok jellemzően a korábban termelőszövetkezetként vagy állami gazdaságként működő üzemek több ezer hektáron gazdálkodó utódai, míg az egyéni vegyes gazdaságok diverzifikált termelési szerkezetű, kisebb méretű családi üzemek. Elemzésüket ezért indokolt különválasztani.

A vegyes típusú gazdaságok termelési szerkezete jelentősen eltér az egyes EU-tagországokban, ezért ennél az üzem típustól nemzetközi összehasonlítást nem végeztünk.

3.8.1. A sikeres és a sikertelen egyéni vegyes gazdaságok összehasonlítása

Bár a vegyes típusú egyéni gazdaságok a mezőgazdaság termelési értékének mindössze 7%-át adják, és mind a termelési szerkezet, mind az üzem méret szempontjából nagyon heterogén csoportot alkotnak, az üzemek magas száma miatt bevontuk őket is az elemzésbe. A sikeresebben gazdálkodó egyéni vegyes gazdaságok nagyobb mezőgazdasági területtel, több számosállattal és nagyobb ökonómiai mérettel rendelkeznek, mint a kevésbé sikeresek (22. táblázat).

22. táblázat

**A sikeres és a sikertelen vegyes típusú egyéni gazdaságok¹⁵ mutatói
(2006-2008. évek átlagadatai)**

Mutatók	Mértékegység	Alsó 25%	Felső 25%
Mezőgazdasági terület	ha/üzem	18,5	39,2
Állatállomány	sz.á./üzem	10,1	21,6
Üzem méret	EUME/üzem	7,5	9,8
Értékesítés nettó árbevétele	1000 Ft/EUME	423,8	713,4
ebből: növénytermesztés árbevétele	1000 Ft/EUME	123,0	200,5
állattenyésztés árbevétele	1000 Ft/EUME	211,9	469,2
kertészet, ültetvény árbevétele	1000 Ft/EUME	77,6	32,2
Üzemi költség	1000 Ft/EUME	587,2	739,3
Üzemi tevékenység eredménye	1000 Ft/EUME	23,7	321,5
Bruttó beruházás (2006-2008, halmozott)	1000 Ft/EUME	100,2	278,2
Tárgyi eszközök	1000 Ft/EUME	1 123,2	1 521,4
Termelési érték arányos jövedelmezőség	%	4,0%	30,1%

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján saját számítás

Mivel a táblázatban csak egyéni gazdaságok szerepelnek, a nettó hozzáadott érték helyett az üzemi eredményt szerepeltettük.

¹⁵ A kvartiliseket az egy EUME-re jutó bruttó hozzáadott érték alapján határoztuk meg.

A vegyes gazdaságok **árbevételük** döntő hányadát az állattenyésztésből realizálják, ezt a szántóföldi növénytermesztésből és az egyéb (kertészet, ültetvény) tevékenységből származó árbevétel kisebb-nagyobb mértékben egészíti ki. A legszembeűnőbb eltérés pont ez utóbbi esetben mutatkozik meg: az alsó 25%-ba tartozó gazdaságok tevékenysége lényegesen diverzifikáltabb, mint a felső 25%-ba tartozóké. Az egy EUME-re jutó összes árbevétel tekintetében mintegy 1,7 szeres különbséget kapunk a felső 25% üzemeinek javára: ez az egységnyi EUME-re jutó magasabb mezőgazdasági terület és nagyobb számosállat létszám adataival magyarázható.

Mindkét csoportban magas a **saját tőke aránya** (78,9 és 82,4%), ami egyben azt is sejteti, hogy az idegen forrásból való finanszírozás lehetősége igen korlátos ezen gazdaságok számára. A két üzemcsoport állóeszköz-állományát vizsgálva szembeűnő különbség, hogy a legjobb 25%-ban található gazdaságok mintegy 35%-kal nagyobb értékű, valószínűleg modernebb **eszközökkel** rendelkeznek, ami technológiai előnyt jelenthet számukra. (Érdekes megfigyelni a tenyészállatok egységnyi EUME-re számított értékében az indokoltnál talán nagyobb különbséget: alsó 25% 77,5 ezer forint, felső 25% 143 ezer forint). A legjobb 25%-ba tartozó gazdaságoknál lényegesen nagyobb beruházási hajlandóságot találunk, mint a kevésbé sikeres üzemknél: a **bruttó beruházások** értéke több mint két és félszerese a legrosszabb 25% értékének.

A **kötelezettség**-állományban minimális különbséget találunk, az összetételét illetően azonban fontos megállapítást tehetünk. Míg a felső 25% gazdaságaiban a hosszú lejáratú kötelezettségek 137,9 ezer forint/EUME-nek adódnak, addig az alsó 25%-nál ez csupán 11,7 ezer forint/EUME. Ebből nemcsak a rövid-és hosszú lejáratú kötelezettségek állományának kiegyensúlyozatlansága (előbbi 315,9 ezer forint/EUME) adódik, hanem az is gyanítható, hogy ezek a gazdaságok a beruházásaikat rövid lejáratú hitelekből finanszírozzák.

A jövedelmezőség vizsgálatakor megjegyzendő még, hogy a sikeresebben gazdálkodó üzemcsoport mintegy kétszer annyi **támogatásban** részesül egységnyi EUME-re vetítve, mint a kevésbé sikeresen gazdálkodó, ami a nagyobb földterületek közvetlen támogatásainak tulajdonítható. A likviditási ráta (6,23 és 5,07) és az eladósodottsági mutató (0,21 és 0,18) mindkét csoport esetén kiegyensúlyozott finánciális háttérrel sejtet.

3.8.2. A sikeres és a sikertelen társas vegyes gazdaságok összehasonlítása

A társas vegyes gazdaságok meghatározó szerepet játszanak a magyar mezőgazdaságban, mert az összes mezőgazdasági terület csaknem ötödén ezek a típusú üzemek gazdálkodnak és itt található az országos állatállomány negyede is. Különösen jelentős a tejelő tehén- és a sertésállomány mérete: előbbiből az 57%-ot is meghaladja a részarány, míg utóbbinál eléri a 35%-ot. Az országos broiler állományban „csupán” 15%-a található ezekben az üzemekben.

A sikeresebben gazdálkodó társas üzemek hozzávetőleg 50%-kal nagyobb **ökonómiai mérettel** rendelkeznek, mint a kevésbé sikeres gazdálkodásúak (23. táblázat). Az alsó 25%-ba tartozó gazdaságok árbevételük több mint 60%-át állattenyésztésből realizálják, szemben a felső 25% üzemeinek 47%-os értékével. A szántóföldi növénytermesztésből származó árbevétel megközelítően azonos a két üzemcsoport esetén, viszont a felső 25%-ba tartozó gazdaságok lényegesen több árbevételre tesznek szert a **mezőgazdasági szolgáltatási tevékenységből**. A szolgáltatások döntő mértékben a mások számára végzett gépi bér munka különféle tevékenységeit (pl. talajműveléshez-, betakarításhoz kapcsolódó gépi tevékenység, bérszárítás, bértisztítás, takarmánykeverés) foglalják magukban.

**A sikeres és a sikertelen vegyes típusú társas gazdaságok¹⁶ mutatói
(2006-2008. évek átlagadatai)**

Mutatók	Mértékegység	Alsó 25%	Felső 25%
Mezőgazdasági terület	ha/üzem	893,9	1 048,0
Állatállomány	sz.á./üzem	413,9	735,6
Üzemméret	EUME/üzem	297,0	453,4
Értékesítés nettó árbevétele	1000 Ft/EUME	520,4	1 042,7
ebből: növénytermesztés árbevétele	1000 Ft/EUME	155,5	281,8
állattenyésztés árbevétele	1000 Ft/EUME	318,0	486,4
mezőgazdasági szolgáltatások árbevétele	1000 Ft/EUME	20,9	114,2
Üzemi költség	1000 Ft/EUME	747,7	1 143,6
Üzemi tevékenység eredménye	1000 Ft/EUME	33,9	160,2
Bruttó beruházás (2006-2008, halmozott)	1000 Ft/EUME	108,3	193,9
Tárgyi eszközök	1000 Ft/EUME	502,1	663,7
Saját tőke jövedelmezősége	%	3,9%	14,7%
Termelési érték arányos jövedelmezőség	%	2,6%	10,0%

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján saját számítás

Az egy EUME-re jutó összes **árbevétel** tekintetében mintegy kétszeres különbséget tapasztalunk a felső 25% üzemek javára. Ennek okát a nagyobb állatsűrűségben és az intenzívebb növénytermesztésben kereshetjük. Ez utóbbi feltételezésünket látszik alátámasztani, hogy a felső 25% üzemek az átlagosan mintegy harmadával nagyobb mezőgazdasági területről közel 80%-kal nagyobb árbevételt realizálnak, továbbá, hogy 60%-kal magasabb az anyagjellegű ráfordításuk is. A **technológiai fejlettségben**, termelési színvonalban is számottevő különbségek gyaníthatók: egy-egy EUME-re vetítve az állóeszközök állománya mintegy harmadával, ezen belül is a műszaki berendezések, gépek állománya több mint kétszer, az amortizációs költség 60%-kal magasabb a felső 25%-ba tartozó gazdaságok esetében.

A két üzemsoport **saját tőke arányában** is különbségek mutatkoznak: míg az alsó 25% üzemeinél 53,3%, addig a felső 25%-ban lévő üzemeknél 63,1% ez az érték. A kötelezettségállomány összetételében a felső 25%-ba tartozó gazdaságok hosszú lejáratú kötelezettsége közel 40%-kal meghaladja a kevésbé jövedelmezően gazdálkodó üzemekét. Ez azzal hozható összefüggésbe, hogy az előbbi csoport bruttó beruházásainak értéke a vizsgált három évben csaknem 80%-kal meghaladta az alsó 25%-ba tartozó gazdaságok bruttó beruházási adatait.

3.9. Általános megállapítások

Az átlagos hazai gazdaságok jövedelmezősége az összes vizsgált üzemtípus esetén az EU-15 átlaga alatt marad. A legjobb magyar üzemek közül a szőlőtermesztők jövedelmezősége magasan felülmúlja az EU-15 átlagát, a sertéstartók és tejtermelők legjobb 25%-a pedig mintegy másfélszer annyi jövedelmet ér el számosállatra vetítve. Ha azonban az egy foglalkoztatottra jutó nettó hozzáadott értéket vizsgáljuk, nagyobb a hazai üzemek lemaradása, csak a legsikeresebb szőlőtermesztő gazdaságok érik el az EU-15 átlagát (24. táblázat).

¹⁶ A kvartiliseket az egy EUME-re jutó bruttó hozzáadott érték alapján határoztuk meg.

**A nettó hozzáadott érték üzemtípusonként
(2005-2007. évek átlagadatai)**

Tevékenységi irány	Mértékegység	Magyarország		EU-15
		Átlag	Felső 25%	
Növénytermesztők	Euró/ha	303,1	575,5	618,9
Zöldségtermesztők	Euró/ha	2 238,8	13 346,0	16 090,8
Szőlőtermesztők	Euró/ha	1 912,8	8 813,3	2 960,4
Gyümölcstermesztők	Euró/ha	460,2	1 989,0	2 279,6
Tejtermelők	Euró/sz.á.	1 107,2	1 849,7	1 282,8
Sertéstartók	Euró/sz.á.	157,7	382,4	293,6
Növénytermesztők	Euró/ÉME	15 830,3	21 193,8	28 342,8
Szőlőtermesztők	Euró/ÉME	5 244,6	28 764,4	23 476,9
Gyümölcstermesztők	Euró/ÉME	4 508,6	11 698,8	14 413,4
Tejtermelők	Euró/ÉME	12 938,4	20 405,2	33 812,9
Sertéstartók	Euró/ÉME	9 640,7	22 553,9	53 149,0

Forrás: Saját kalkulációk az FADN Public Database (<http://ec.Európa.eu/agriculture/rica>) felhasználásával

Az alacsonyabb támogatások fontos szerepet játszanak a magyar mezőgazdasági vállalkozások jövedelemhátrányában, azonban nem ez a döntő. Az eredmény-levezetésből két tényező is számszerűsíthető, melyeknek az összes üzemtípus versenyhátrányában nagy szerepe van: az **alacsony termelési érték és az alacsony beruházások** (25. táblázat).

Bár a szőlőtermesztők és a tejtermelők fajlagos termelési értéke meghaladja, de a többi üzemtípus nem éri el az EU-15 átlagát. A beruházások terén a szőlő- és gyümölcstermesztők kivételével az összes üzemtípusnál szintén rendkívül nagy a lemaradásunk. A lemaradás a zöldségtermesztőknél és a sertéstenyésztőknél a legsúlyosabb.

**A termelési érték és a beruházások üzemtípusonként
(2005-2007. évek átlagadatai)**

Tevékenységi irány	Mértékegység	Bruttó termelési érték			Bruttó beruházás (2005-2007. halmozott)		
		Magyarország		EU-15	Magyarország		EU-15
		Átlag	Felső 25%		Átlag	Felső 25%	
Növénytermesztők	Euró/ha	692,3	955,3	1 171,3	340,0	440,5	579,1
Zöldségtermesztők	Euró/ha	5 624,9	25 764,5	38 237,5	1 315,0	9 579,0	11 596,1
Szőlőtermesztők	Euró/ha	5 976,4	15 103,4	5 198,3	1 343,6	2 069,7	1 548,8
Gyümölcstermesztők	Euró/ha	1 569,0	3 686,1	3 405,7	4 219,1	5 097,6	2 049,2
Tejtermelők	Euró/sz.á.	3 096,6	3 796,7	2 976,9	865,5	1 079,4	1 764,2
Sertéstartók	Euró/sz.á.	828,9	1 061,8	975,4	-16,7	72,7	332,5

Forrás: Saját kalkulációk az FADN Public Database (<http://ec.Európa.eu/agriculture/rica>) felhasználásával

Az alacsonyabb termelési érték egyik oka az alacsonyabb ráfordítási szint, ami elsősorban az alkalmazott technológiából következik, másik oka pedig az alacsony árak, melyek a vertikális integráció hiányával, illetve a magyar élelmiszeripar válságával vannak összefüggésben.

4. Összefoglalás

A kutatás arra kereste a választ, hogy melyek azok a – részben a döntéshozó által befolyásolható – tényezők, amelyek a jövedelmezőségre a legnagyobb hatást gyakorolják. Áttekintettük a legjobb és a legrosszabbul gazdálkodó üzemek sajátosságait, és megpróbáltuk felderíteni a sikeres gazdálkodás okai közül azokat, amelyek az üzemek pénzügyi adataival és termelési szerkezetével számszerűsíthetők. Ezután mind az átlagos, mind a sikeres hazai üzemeket összevetettük más EU-tagországok hasonló termelési szerkezetű gazdaságaival, és megvizsgáltuk, hogy milyen területeken vannak a hazai gazdálkodóknak lemaradásaik vagy versenyelőnyeik.

Kiinduló hipotéziseinkre a következő válaszokat kaptuk:

- 1. A magyar üzemek legjobb 25%-a jövedelmezőbb gazdálkodást folytat, mint a hasonló típusú átlagos EU-15-beli gazdaságok.*

A vizsgált üzemtípusok közül a legjobb szőlőtermesztő gazdaságok jövedelmezősége magasabban felülmúlja az EU-15 átlagát, a sertésartók és tejtermelők legjobb 25%-a pedig mintegy másfélszer annyi jövedelmet ér el számosállatra vetítve. Ha azonban az egy foglalkoztatottra jutó nettó hozzáadott értéket vizsgáljuk, nagyobb a hazai üzemek lemaradása, csak a legsikeresebb szőlőtermesztő gazdaságok érik el az EU-15 átlagát.

- 2. Még az EU-15-tel azonos támogatási szint esetén is jelentős lenne a hazai üzemek jövedelemhátránya.*

Az elemzés megerősítette ezt a hipotézist, egy üzemtípus jövedelempozíciója sem változna lényegesen, ha a támogatási szintjük elérné az EU-15 átlagát.

- 3. A termelési intenzitás növelése (nagyobb vetőmag, műtrágya és növényvédőszer ráfordítás) nagyobb jövedelmezőséget eredményez.*

A sikeres növénytermesztő gazdaságok intenzívebben termelnek, jobb minőségű vetőmagot használnak, több műtrágyát juttatnak ki, többet költöttek növényvédelemre, és hajlandóak voltak megfizetni a megbízhatóbb, igényesebb munkaerőt. Ugyanez igaz a legjobb zöldség-, szőlő- és gyümölcsstermesztő üzemekre is, a fajlagos anyagköltségeik többszörösen felülmúlták az átlagos üzemek anyagköltségét. Az állattartó üzemtípusoknál a sikeres üzemek jóval magasabb eszközértéke utal az intenzívebb technológiára.

- 4. A gyengébb földminőségű területeken az intenzitás növelésének kisebb hatása van a jövedelmezőségre, mint a jobb minőségű területeken.*

A rosszabb, az átlagos és a jobb minőségű földterületeken gazdálkodó üzemeknél ugyanazoknak a tényezőknek van hatása a jövedelmezőségre, a különbség mindössze annyi, hogy a rosszabb földterületeken nagyobb a különbség a sikeres és a sikertelen gazdaságok ráfordítási szintje között. A 18 AK/ha alatti minőségű szántóterületeken sikeres gazdálkodók intenzív technológia mellett csaknem elérték a 25 AK/ha feletti területeken gazdálkodók jövedelmi szintjét.

5. Több termelési típusnál jelentős költséghátrányunk van.

Egyértelmű és tartós költséghátrányt csak a tejtermelő üzemeknél tudunk kimutatni, ahol az egy állatra jutó takarmányköltségünk több mint 50%-kal meghaladja az EU-15 átlagát. Az eltérést főként a klimatikus viszonyokból adódó alacsonyabb gyep- és lucernahozamok okozzák, tehát nem igazán lehet rajta változtatni. A sertés- és baromfitartó gazdaságok takarmányozással kapcsolatos jövedelemhátránya az import fehérjetakarmányok magasabb költségével van összefüggésben, azonban a lemaradás sokkal kisebb, mint a tejtermelőknél.

6. A jövedelmezőbb gazdaságok vezetői magasabb képzettségi szinttel rendelkeznek.

Bár a jövedelmezőség és az üzemvezető képzettsége között kapcsolatot tudunk kimutatni, a többi tényező jövedelemre gyakorolt hatása erősebbnek bizonyult.

Célkitűzéseinkre, valamint kérdésfeltevéseinkre a következő válaszok születtek:

Szántóföldi növénytermesztő gazdaságok

A növénytermesztés jövedelmezőségének kulcsa az intenzívebb termelés, a technológiai fejlesztés és a megbízható munkaerő. Ezek közül az intenzív technológiának és a magasabb ráfordításoknak a rosszabb minőségű területeken gazdálkodó üzemeknél különösen nagy szerepe van. Ennél az üzemtípusnál érvényesül a legjobban a méretgazdaságosság, a 100 hektár feletti szántóterület már lehetővé teszi a tartósan jövedelmező gazdálkodást. Az üzemtípus pozícióját mutatja, hogy a sikeres magyar üzemek költséghatékonysága messze felülmúlja az EU-15 értékét.

Zöldségtermesztő gazdaságok

Heterogén, sokrétű tevékenységet (szántóföldi-, növényházi-, zöldség-, illetve virágtermesztés) folytató üzemszektőről van szó, azonban általánosságban megállapítható, hogy a sikeres gazdaságok néhány növényfaj termesztésére szakosodtak, intenzívebben termelnek, és nagyobb a fedett területeik aránya. Bár nemcsak az átlagos, hanem a legjobb 25%-ba tartozó zöldségtermesztő üzemek jövedelmezőségi szintje is elmarad az EU-15 átlagától, a lengyelországi kertészetek példái alapján megállapítható, hogy a kertészeti üzemeknek nagy fejlődési potenciálja van Magyarországon.

Szőlőtermesztő gazdaságok

A döntő különbség a legsikeresebb és leggyengébb üzemek között alapvetően a tevékenységi körben és ebből fakadóan az értéklánc hosszában mutatható ki. Míg a gyenge üzemek jellemzően alaptevékenységgel foglalkoznak, tehát egyszerűen csak borszőlőt állítanak elő, és annak értékesítéséből származik a bevételük, addig a sikeres gazdaságok a saját borszőlőtermelés mellett borkészítéssel is foglalkoznak. Így jelentősen megnövelik az egységnyi alapanyagra vagy területre vetített hozzáadott értéket. A magyar szőlészet és borászat az európai szőlő- és bortermelő országok középmezőnyébe tartozik. Az átlagos vagy átlag alatti gazdaságok számára a kedvezőbb eredmények elérése érdekében a területnövelésre, a ráfordítás- és munkaerő-hatékonyság növelésére, valamint a kiemelkedő minőség elérésére kell törekedni. A magyar elit, az üzemek legjobb 25%-a azonban az európai versenytársak között is megállja a helyét, azzal együtt, hogy a munkaerő-hatékonyságon és a folyó termelő felhasználás szintjén még van mit javítani.

Gyümölcsstermesztő gazdaságok

A legjobb gyümölcsstermesztő üzemek sikere elsősorban a magasabb árbevételnek köszönhető, ami a korszerűbb ültetvény-összetételre, az intenzívebb technológiából adódó magasabb hozamokra és a jobb minőséggel elért magasabb értékesítési árra vezethető vissza. Annak ellenére, hogy 1996 óta évről-évre változó keretösszeggel igényelhető támogatás ültetvénytelepítésre és korszerűsítésre, az ágazat lemaradása jelentős még a lengyel termelőkhez viszonyítva is. Ezért a jövőben az intenzív ültetvények részarányának növelésére van szükség korszerű fajta-összetétel, modern művelésmód (intenzív vagy szuperintenzív koronaforma), víztakarékos öntözés (mikro, vagy csepesztető), az ültetvény igényeihez igazított tápanyag-utánpótlás és növényvédelem alkalmazásával. Egységes, nagytételű árualapot csak termelői összefogással lehet létrehozni. A termelői összefogás keretei között egyszerűbben és gazdaságosabban valósítható meg a napjainkban általános elvárásnak számító osztályozás, címkézés és csomagolás is.

Tejtermelő gazdaságok

A legjobb gazdaságok kevesebb ráfordítással magasabb hozamot értek el, valamint a megtermelt tejet kedvezőbb áron tudták értékesíteni. Az eredményesebb termelésük kulcsa a diverzifikáltabb termelési szerkezetben rejlik. A jövedelmezőség elsősorban az üzem rendelkezésére álló földterület nagyságával hozható összefüggésbe. Összességében a magyar tejtermelő gazdaságoknak a magas tejhozam és a koncentráltabb üzemszerkezet ellenére is jelentős versenyhátrányuk van, elsősorban a magas takarmányköltségeknek köszönhetően.

Sertéstartók

A legjobb 25% sikeressége nem a nagy üzemméretben, de nem is az alacsonyabb takarmányköltségben, hanem a kiváló genetikai állományban és a fejlettebb technológiában rejlik. A sikeres üzemeknél a hizlalási idő rövidebb, a napi tömeggyarapodás lényegesen nagyobb, a fajlagos takarmány-felhasználás alacsonyabb. A magas genetikai potenciált a legjobb üzemek megfelelő tartástechnológiával kombinálták. A magyar sertéstartók költséghatékonyság tekintetében az utolsó helyen állnak. Bár takarmányköltségünk 10%-kal magasabb az EU-15 átlagánál, a fő probléma mégsem ebben, hanem az alacsony termelési értékben keresendő. Versenyhátrányunk a kihasználatlan és heterogén genetikai állományra, illetve a korszerűtlen technológiára vezethető vissza. A tömeggyarapodás még a legjobb üzemek esetében sem éri el a versenytársakét, a beruházások tekintetében pedig rendkívüli a lemaradásunk.

Baromfitartók

A sikeres és a sikertelen üzemek között a legfontosabb különbség nem a termelési értékben vagy az értékesítési árakban, hanem a költségek és a beruházások terén található. A legjobb üzemek lényegesen több beruházást valósítottak meg, továbbá a nagyobb eszközállomány kihasználásával a másoknak végzett gépi szolgáltatásból is származik bevételük. Ezenkívül a jobb tartástechnológiából adódóan alacsonyabb az elhullás aránya, a hatékonyabb takarmány-felhasználás miatt pedig kevesebb takarmányköltséggel állítható elő magasabb termelési érték.

Vegyés gazdaságok

A vegyes gazdaságok bruttó termelési értékük, földterületük és állatlétszámuk alapján is igen meghatározó szerepet játszanak a hazai mezőgazdasági termelésben. A termelés volumenét jellemző adatok igazolják, hogy egyrészt nagyon heterogén, sokrétű tevékenységet folytató üzemsoportról van szó, másrészt az elemzés során nagyon is indokolt a gazdaságok jogi forma szerinti (egyéni és

társas gazdaságok) megbontása. Általánosságban megállapítható, hogy a jövedelmezőbb gazdaságok nagyobb területtel és nagyobb állatlétszámmal rendelkeznek, és nem utolsó sorban lényegesen nagyobb a beruházási hajlandóságuk. Ez utóbbi tényező gazdálkodási szempontból mindkét jogi formánál igen kifizetődőnek bizonyult.

Az eredmény-levezetésből két tényező is számszerűsíthető, melyeknek az összes üzemtípus versenyhátrányában nagy szerepe van: **az alacsony termelési érték és az alacsony beruházások**. Egyedül a tejtermelők fajlagos termelési értéke éri el az EU-15 átlagát, a beruházások terén pedig a gyümölcsstermesztők kivételével az összes üzemtípusnál rendkívül nagy a lemaradásunk. A lemaradás a zöldségtermesztőknél és a sertésenyésztőknél a legsúlyosabb.

Az alacsonyabb termelési érték egyik oka az alacsonyabb ráfordítási szint, ami elsősorban az alkalmazott technológiából következik, másik oka pedig az alacsony árak, melyek a vertikális integráció hiányával, illetve a magyar élelmiszeripar válságával vannak összefüggésben.

A sikertelen vagy átlagos üzemek csak akkor tudnak ezeken a tényezőkön változtatni, ha képesek finanszírozni a magasabb ráfordításokat és a beruházásaikat. Ez pedig a támogatások ellenére sem működhet külső források, elsősorban forgóeszköz- és beruházási hitelek nélkül, mivel az extenzívebb termelés alacsony jövedelmi szintje nem biztosítja a fejlesztésekhez szükséges forrásokat. Különösen fontos lenne a hitelkonstrukciók és a beruházási támogatási rendszer összehangolása, hiszen sok gazdaságnak gondot okoz, hogy hitel hiányában nem tudja előfinanszírozni a támogatást nyert beruházásait, és nem tudja biztosítani az önerőt.

Irodalomjegyzék

1. Erdész, F.-né – Jankuné Kürthy, Gy. – Kozak, A. – Radócné Kocsis, T. [2009]: *A zöldség- és gyümölcságazat helyzete*. Agrárgazdasági tanulmányok, 2009. 7. szám. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet
2. Tímár, I. [2004]: *Versenyképesség a magyar tejágazatban*. PhD értekezés. Budapest: Corvinus Egyetem
3. Popp, J. – Potori, N. (szerk.) [2009]: *A főbb állattenyésztési ágazatok helyzete*. Agrárgazdasági tanulmányok, 2009. 3. szám. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A vizsgált üzemtípusok szerepe a hazai mezőgazdasági termelésben.....	8
2. táblázat: A vizsgált üzemtípusok aránya a hazai mezőgazdasági termelésben	8
3. táblázat: A vizsgálatban szereplő tesztüzemek száma	9
4. táblázat: A sikeres és a sikertelen szántóföldi növénytermesztő gazdaságok mutatói (2006-2008. évek átlagadatai)	12
5. táblázat: A sikeres és a sikertelen szántóföldi növénytermesztő gazdaságok mutatói AK/ha érték szerint (2006-2008. évek átlagadatai).....	14
6. táblázat: A szántóföldi növénytermesztő gazdaságok költség- és jövedelemstruktúrája (2005-2007. évek átlagadatai)	16
7. táblázat: A zöldségtermesztő gazdaságok költség- és jövedelemstruktúrája (2005-2007. évek átlagadatai)	19
8. táblázat: A szőlő és bor ágazat területi és hozamadatai (2006-2008)	21
9. táblázat: A sikeres és a sikertelen szőlő- és bortermelő gazdaságok mutatói (2006-2008. évek átlagadatai).....	23
10. táblázat: A szőlőtermesztő gazdaságok költség- és jövedelemstruktúrája (2005-2007. évek átlagadatai)	25
11. táblázat: A fontosabb gyümölcsök termőterülete és termésmennyisége (2006-2008).....	28
12. táblázat: A fontosabb gyümölcsök felvásárlási és termelői-piaci átlagára (2006-2008).....	28
13. táblázat: A sikeres és a sikertelen gyümölcstermelő gazdaságok mutatói (2006-2008. évek átlagadatai)	30
14. táblázat: A gyümölcstermesztő gazdaságok költség- és jövedelemstruktúrája (2005-2007. évek átlagadatai)	32
15. táblázat: A sikeres és a sikertelen tejelő tehenészetek mutatói (2006-2008. évek átlagadatai)	34
16. táblázat: Értékesítés nettó árbevételének megoszlása a sikeres és a sikertelen gazdaságoknál	35
17. táblázat: A tejelő tehenéstartás költség- és jövedelemstruktúrája (2005-2007. évek átlagadatai)	38
18. táblázat: A sikeres és a sikertelen sertéstartó gazdaságok mutatói (2006-2008. évek átlagadatai)	40
19. táblázat: A sertéstartó gazdaságok költség- és jövedelemstruktúrája (2005-2007. évek átlagadatai)	42
20. táblázat: A sikeres és a sikertelen baromfitartó gazdaságok mutatói (2006-2008. évek átlagadatai)	46
21. táblázat: Az állattenyésztésből származó árbevétel megoszlása.....	46

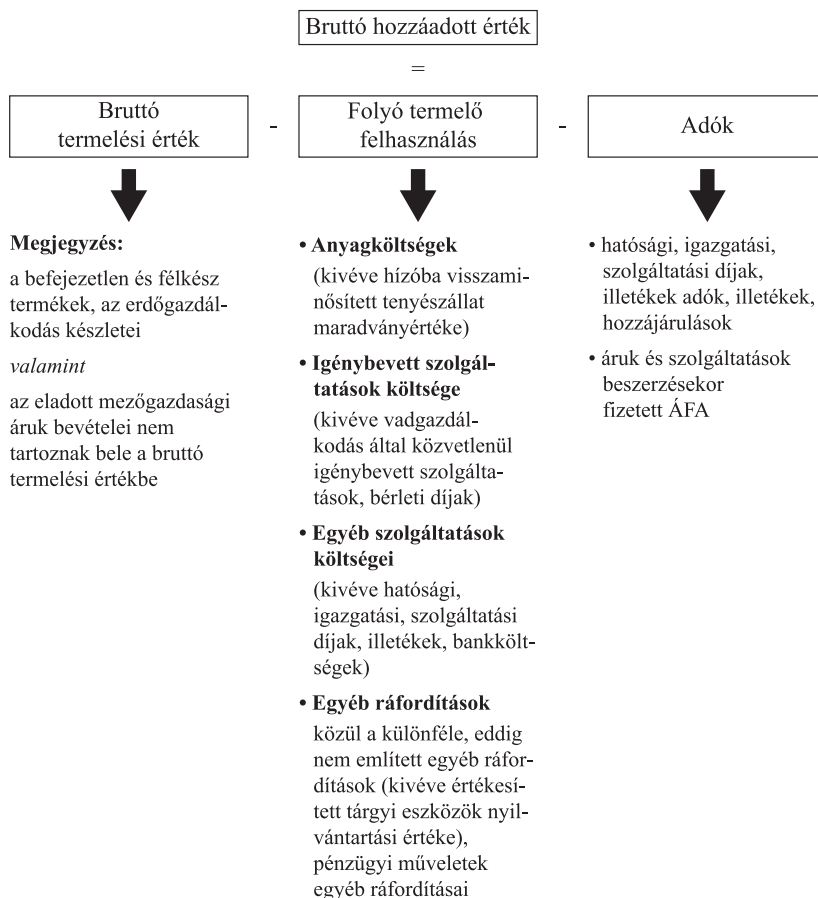
22. táblázat: A sikeres és a sikertelen vegyes típusú egyéni gazdaságok mutatói (2006-2008. évek átlagadatai)	48
23. táblázat: A sikeres és a sikertelen vegyes típusú társas gazdaságok mutatói (2006-2008. évek átlagadatai)	50
24. táblázat: A nettó hozzáadott érték üzemtípusonként (2005-2007. évek átlagadatai)	51
25. táblázat: A termelési érték és a beruházások üzemtípusonként (2005-2007. évek átlagadatai)	51

Ábrák jegyzéke

1. ábra: Az üzemméret és a nettó hozzáadott érték kapcsolata a növénytermesztő gazdaságoknál (2006-2008. évek átlagadatai)	13
2. ábra: A zöldségtermesztő ágazatok szerepe a mezőgazdaság bruttó termelési értékében (2007).....	18
3. ábra: Tejhozamok alakulása az EU-ban	37
4. ábra: A hasított sertéshús felvásárlási árának nemzetközi összehasonlítása	44

MELLÉKLETEK

A táblázatokban szereplő mutatók számítása

$$\text{Saját tőke aránya (\%)} = \frac{\text{Saját tőke}}{\text{Források}} * 100$$

$$\text{Tőkeellátottság (\%)} = \frac{\text{Saját tőke}}{\text{Befektetett eszközök}} * 100$$

$$\text{Eladósodottsági mutató (év)} = \frac{\text{Kötelezettségek}}{\text{Források}}$$

$$\text{Likviditási ráta} = \frac{\text{Forgóeszközök}}{\text{Rövidlejáratú kötelezettségek}}$$

$$\text{Termelési érték – arányos jövedelmezőség (\%)} = \frac{\text{Adózás előtti eredmény}}{\text{Összes termelési érték}} * 100$$

Költséghatékonyság: Egy euró közvetlen támogatásokkal csökkentett termelési értéket hány euró ráfordításból állítanak elő.

Éves munkaerőegység (ÉME): a *munkateljesítmény* mértékegysége; egy teljes munkaidőben foglalkoztatott, koránál és egészségi állapotánál fogva teljes értékű munkavégzésre alkalmas dolgozó éves munkaidő-teljesítménye, munkaórában. A kalkulációk során 2200 munkaórával vettük figyelembe.

